

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ
Кафедра теорії та історії мистецтв

КУЗЬМЕНКО ЄВГЕНІЯ СЕРГІЇВНА

**МИСТЕЦЬКА ДИНАСТІЯ ПРАХОВИХ ТА ЇЇ ВНЕСОК В
СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ**

дипломна робота здобувачки другого освітньо-кваліфікаційного рівня (магістр)
за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація» галузі знань 02 (Культура і мистецтво)

ОПП «Мистецтвознавство»

«Допущено до захисту»

Завідувач (ка) кафедри ТІМ

Науковий керівник: Соколюк Л.Д.

доктор мистецтвознавства,
професор, академік НАМУ,
професор кафедри теорії і
історії мистецтв ХДАДМ.

Рецензент: Філатова М.І.,
кандидат мистецтвознавства,
зав. відділу зарубіжного мистецтва
Харківського художнього музею

Харків – 2025

АНОТАЦІЯ

Кузьменко Євгенія Сергіївна. Мистецька династія Прахових та її внесок у сучасне мистецтво України. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Дипломна робота здобувачки другого освітньо-кваліфікаційного рівня (магістр) за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» галузі знань 02 (Культура і мистецтво). ОПП «Мистецтвознавство».

Дослідження присвячене вивченню впливу мистецької династії Прахових та її внеску в сучасне мистецтво України. В роботі розглянуті основні творчі здобутки членів родини, починаючи від 1881 року до сьогодення. Дослідження охоплює період 1881–1897 рр., тобто вплив професора Прахова А.В. під час його основних винаходів в Україні, а також його внесок у мистецьку викладацьку діяльність; період 1900- 1953рр. – внесок представників другого покоління: Микола Адріановича, Олени Адріанівни, Анни Крюгер-Прахової; четверте покоління (1970-2011рр) – творчий внесок Олександри Миколаївни Прахової; п'яте – (1995 – теперішній час), тобто творчий вплив на сучасне мистецтво Миколи Євгеновича Гончарова. Особливу увагу приділено особистим внескам кожного представника, які знайшли своє відображення у мистецтвознавчій та прикладній діяльності.

Ключові слова: А.В.Прахов, М.А.Прахов, О.А.Прахова, А.А. Крюгер-Прахова, О.М. Прахова, М.Є. Гончаров, українське мистецтво, нова хвиля, книжкова графіка, політичний плакат.

ANNOTATION

Kuzmenko Ievgeniia Sergiivna. Artistic dynasty of Prakhovy and its contribution to contemporary art of Ukraine. - Qualification work on manuscript rights.

Thesis for obtaining the second educational and qualification level (master's degree) in the specialty 023 "Fine art, decorative art, restoration" in the field of knowledge 02 (Culture and art). OPP "Art Studies".

The research is devoted to the study of the influence of the Prakhov artistic dynasty and its contribution to contemporary Ukrainian art. It examines the main creative achievements of family members from 1881 to the present. The study covers the period 1881–1897, highlighting the impact of Professor A.V. Prakhov through his major inventions in Ukraine as well as his role in artistic education; the years 1900–1953 emphasize the contribution of the second generation: Mykola Adrianovych, Olena Adrianivna, and Anna Krüger-Prakhova; the fourth generation (1970–2003) – the creative contribution of Oleksandra Mykolaivna Prakhova; the fifth generation (1995–present) – the creative influence of Mykola Yevhenovych Honcharov on contemporary art.

Special attention is paid to the individual contributions of each family member, which are reflected in both art historical research and applied artistic activities.

Keywords: A.V. Prakhov, M.A. Prakhov, O.A. Prakhova, A.A. Krüger-Prakhova, O.M. Prakhova, M.Ye. Honcharov, Ukrainian art, New Wave, book illustration, political poster.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
Розділ 1. СТАН ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
1.1. Стан наукового опрацювання теми.....	12
1.2. Джерельна база та методика дослідження.....	20
Висновки по розділу 1.....	24
Розділ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ РОДИНИ ПРАХОВИХ У ХІХ – ХХ СТ. ТА ЇЇ ЗВ’ЯЗОК З УКРАЇНСЬКОЮ ХУДОЖНЬОЮ КУЛЬТУРОЮ	26
2.1. Історичне та мистецьке підґрунтя зацікавленістю старовинною архітектурою та фресками України в останній чверті ХІХ _ст..	26
2.2. Значущість та вплив діяльності А.В. Прахова на подальший розвиток культури та мистецтва в Україні, ХІХ – ХХ _ст.....	30
2.3. Внесок М.А. Прахова та пов’язаних з ним осіб	49
Висновки по розділу 2.....	58
Розділ 3. НОВІ ПОКОЛІННЯ ПРАХОВИХ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ ДР. ПОЛ. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.....	61
3.1. Становлення українського модерну. Графіка та каліграфічний живопис О.М.Прахової, її зв’язок з мистецьким середовищем України...61	
3.2. Родина Прахових у ХХІ _т.. Графіка та плакат у творчості М.Є.Гончарова.....	67
Висновки по розділу 3.....	73
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	76
ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА.....	80
А. ДОДАТОК . Список ілюстрацій	
Б. ДОДАТОК Б. Альбом ілюстрацій	
В. ДОДАТОК В. ПРЕЛІК КНИЖОК З ІЛЮСТРАЦІЯМИ О.ПРАХОВОЇ видавництва «ВЕСЕЛКА» 1976-1989рр.	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДАФ НХМУ – документально-архівний фонд Національного художнього музею України

КДХІ – Київський державний художній інститут мистецтв

КНУ - Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КХУ – Київське художнє училище

НАОМА – Національна академія дизайну та мистецтв, Київ

НХМУ – Національний художній музей України (Київ)

РХСШ – Республіканська художня школа ім. Т. Г. Шевченка, м. Київ

ХДАДМ – Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ЦДАМЛМ України – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України

ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м.Київ

К. - Київ

Х. – Харків

мист-в – мистецтв

проф. – професор

ун-т – університет

ф-т – факультет

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Династія Прахових — одне з найвизначніших явищ в українському мистецтві. Її представникам належить відкриття старовинних пам'яток мистецтва, участь у зведенні споруд історичного значення, відновлення давньоруських фресок, відкриття славетних імен в літературі та мистецтві. Величезний внесок зроблено представниками родоводу Прахових у становлення видатних постатей української культури ХХ ст., серед яких мистецтвознавці, художники, літератори. Привертає увагу також їхня активна участь у започаткуванні «нової хвилі» в мистецтві України й у сучасному художньому житті нашої країни. Цією темою цікавилось чимало науковців. Прізвище Прахових зустрічаються не лише серед знаних митців і літераторів, а і дисидентів. Декілька поколінь Прахових впливали на становлення українського мистецтва: Адріян Вікторович Прахов, Микола Адріанович Прахов, Олена Адріанівна, Анна Августівна Крюгер-Прахова — дружина М.А. Прахова, бабуся Олександри Миколаївни Прахової, Микола Євгенович Гончаров. Це лише частина родини, що безпосередньо перебувала в мистецькому професійному середовищі як науковці-дослідники, мистецтвознавці, винахідники, так і живописці, графіки, керівники проектів. Частина родини, яка мала не художню освіту, допомагала з відновленням або отриманням інформації щодо мистецьких постатей або подій, документами тощо. Їхній внесок був опосередкованим, але теж важливим для історії українського мистецтва. Адріян Вікторович Прахов найбільш відомий як свого роду «продюсер» київського Володимирського собору: розробив проект і керував внутрішнім оздобленням. У різних джерелах згадується, що він «захопився» мозаїками Софійського собору в Києві. Але це «захоплення» призвело до відкриття та реставрації мозаїки головного куполу Софії, та, головне, доведення та обґрунтування наявності київської мозаїчної школи ХІ ст., у тому числі це відкриття зробило Софію пам'яткою художньої історії людства. А.В. Прахов відкрив і скопіював частину мозаїчного і фрескового живопису Спасо-Михайлівського Золотоверхого собору і керував реставрацією і

поновленням фресок у стародавній Кирилівській церкві у Києві. Саме Андріян Вікторович одним з першим дослідив дерев'яні церкви України та довів унікальність Успенського собору у Володимирі-Волинському, а також займався давньоруськими пам'ятками Чернігова. Протягом десяти років він викладав історію мистецтва в Київському університеті св. Володимира, започаткував новітню методику викладання історії мистецтва — поза приміщеннями лекційної аудиторії. Хоча історію мистецтва в Київському університеті викладали до приходу сюди А.В. Прахова, однак він був першим фаховим викладачем, оскільки першим на території імперії отримав диплом історика мистецтва. Йому належить ідея створення публічного музею, який зараз має назву Національний художній музей українського мистецтва. (НХМУ). Він перетворив Київ на українську мистецьку столицю XIX століття та першим звернув величезну увагу на творчість Т.Г.Шевченка як художника та графіка.

Дочка Андріяна Вікторовича Прахова — Олена Адріанівна увійшла в історію українського декоративного мистецтва як визначний майстер художньої вишивки. Завдяки синові А. В. Прахова Миколі Адріановичу ми дізнаємось про важливі особливості творчості групи художників «соборян», що брали участь в оформленні Володимирського собору, а отримані від нього відомості підштовхують до думки, що родина Прахових була справжнім осередком київського художнього життя, а унікальним цей осередок робило те, що, приймали до нього всіх бажаючих, незважаючи на соціальний статус або вік. Отже, багато знань ми отримували від свідка подій — Миколи Адріановича.

Його онучка Олександра Миколаївна Прахова – сучасна художниця, графік, представниця «нової хвилі» у буремні часи становлення незалежної України, котра створила одну з відомих галерей Києва, що знаходилась у приміщенні Київського університету. Як куратор Олександра провела понад 70 виставок. Деякі з них розвинулись в окремі великі проєкти. Наприклад. спільний проєкт з української абетки, проведений з Василем Чебанником – вчителем Олександри. Сьогодні «Рутенія» стала видатним явищем не лише в художніх колах. Син Олександри – відомий український художник-графік, плакатист

Микола Гончаров, який одним з перших започаткував на своїй сторінці в соціальній мережі «фейсбук» рух «1 плакат кожного дня» як серію протестних плакатів. Він одним з перших у 2014 році започаткував серію «Плакат воєнної доби». Частина цієї серії стала пересувною виставкою під назвою «Не замість зброї». Незважаючи на таку відомість родини Прахових, тема їхнього внеску у розвиток українського мистецтва вивчалась фрагментарно і залишились «білі плями»: як-то неточності, пов'язані з родовим деревом, національна приналежність, плутанина в нащадках А.В. Прахова. Діяльність О.М. Прахової не завжди пов'язують з розвитком та становленням нової доби українського мистецтва. Це і обумовило **актуальність** роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерське дослідження є частиною програмного вивчення українського образотворчого мистецтва на кафедрі теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв з метою його застосування у навчальному процесі. Проблематика, запропонована до розв'язання, узгоджується з науковими програмами кафедри.

Мета дослідження – скласти цілісну картину впливу діяльності представників династії Прахових на розвиток українського мистецтва, зокрема періоду після здобуття Україною незалежності.

Метою роботи зумовлені наступні завдання:

- провести аналіз наукових розробок за темою роботи, розкрити стан вивчення проблеми;
- скласти джерельну базу та визначити методи дослідження;
- розкрити значущість та вплив діяльності А.В. Прахова на подальший розвиток культури та мистецтва в Україні XIX – поч. XX ст.;
- окреслити внесок М.А. Прахова в розвиток мистецтвознавчих досліджень в Україні XX ст.;
- визначити значущість нових поколінь Прахових др. пол. XX – поч. XXI ст. для українського мистецтва періоду після здобуття Україною незалежності.

- впорядкувати родовід династії Прахових.

Об’єкт дослідження — українське мистецтво і мистецтвознавство др. пол. XIX – поч. XXI ст.

Предмет дослідження — роль мистецької династії Прахових у розвитку мистецтва і мистецтвознавства України др. пол. XIX – поч. XXI ст., зокрема періоду після здобуття Україною незалежності.

Територіальні межі дослідження в основному замикаються на теренах України, але в силу історичної та політичної обстановки, що змінювалась, часом доводилось виходити за окреслені межі.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від др. пол. XIX століття до сьогодення і зумовлені як ключовими історичними, економічними, суспільно-політичними подіями, так і хронологією мистецького життя України, а також творчими біографіями представників династії Прахових.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження було обрано-системний підхід та комплексне використання джерел.

Вибір методики ґрунтувався як на використанні спеціальних, так і загальнонаукових методів дослідження. В рамках загальнонаукових були використані: історичний метод, метод аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії, метод узагальнення, а також метод порівняльно-історичного аналізу (у діахронному і синхронному інваріантах)

Зі спеціальних методів дослідження застосовувався художньо-стилістичний метод – для дослідження особливостей формотворчих компонентів у роботах О.М. Прахової та М.Є.Гончарова. компаративістський – для розкриття індивідуальної стилістики цих мистців. Розв’язанню поставлених завдань також сприяли методи класифікації та культурологічний.

Наукова новизна магістерського дослідження полягає у тому, що в ньому вперше:

- проаналізовано наукові публікації з досліджуваної теми, окреслено коло та характер першоджерел та з’ясовано стан вивчення проблеми;

- сформовано ілюстративну базу мистецько-дослідницьких та художніх робіт членів династії Прахових, до якої увійшли твори з музейних і приватних колекцій України;

- виявлена неточність в деяких архівних матеріалах, що містяться в ЦДАМЛМ України

- складено родовід династії Прахових та найбільш пов'язаних з нею осіб;

- проаналізовано мистецьку спадщину О.М. Прахової та М.Є. Гончарова в різних жанрах та виявлено її значущість для сучасного українського мистецтва.

Уточнено:

- індивідуальні особливості творчості митців з династії Прахових (XX – поч. XXI ст.),

Набуло подальшого розвитку:

- значення діяльності мистецьких династій в соціокультурних процесах в Україні др. пол. XIX – поч. XXI ст.

Практичне значення отриманих результатів. Положення дипломної роботи можуть бути використані у навчальному процесі в мистецьких освітніх закладах при підготовці праць з історії українського мистецтва, сучасного мистецтва України. Положення дипломної роботи можна трансформувати в лекційні та семінарські заняття, використати як основу до освітніх музейних та виставкових художніх проєктів тощо.

Апробація результатів дослідження. Положення магістерської роботи було викладено у доповіді на науково-практичній конференції для молодих вчених в листопаді 2024 р. в ХДАДМ

Кузьменко Є.С.: Графіка Саші Прахової в контексті мистецтва доби постмодернізму. // Сучасний мистецький дискурс очима молодих науковців: Матеріали II науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти 26 листопада 2024 року. Збірник наукових матеріалів. Харків : ХДАДМ, 2024. С.62-64

Структура дипломного дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел - 128 позицій, додатків: списку ілюстрацій та альбому ілюстрацій -115 позицій та переліку основних видань Основний зміст роботи текст становить 74 стор.

Розділ 1. СТАН ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

У розділі описано та систематизовано інформаційні джерела, проведено їх аналіз, розкривається джерельна база та стан наукової розробки теми, необхідні для вивчення та розкриття теми, визначається методика дослідження.

1.1. Стан наукового опрацювання теми. Для з'ясування ступеня наукового вивчення обраної теми було проаналізовано наукові та публіцистичні твори, а також дописи у соціальних мережах вітчизняних та зарубіжних авторів.

Тяглість наукової традиції – це один з базових концептів інструментарію дослідника. Мистецтвознавча та художня діяльність в династії Прахових відбувається не лише в рамках родини митців: вона здійснила суттєвий вплив на становлення та розвиток декількох напрямків українського мистецтва: мистецтвознавчий, живописний та декоративно-прикладного мистецтва.

Спадкоємність у декількох поколіннях в сучасному світі явище не пересічне. Особливо, коли кожний член родини є яскравою непересічною особистістю та залишає по собі не лише значний слід в історії, але й здійснює масштабний вплив на розвиток школи. Однією з таких родин є династія Прахових. Родовід Прахових можна простежити від другої половини XVII ст. – від дияконів. Батько Адріана Вікторовича – Віктор Іванович (1803-1854) був першим, хто відмовився від кар'єри священнослужителя, та, по закінченні духовної семінарії, вступив до Московського університету. За два роки (1827-1829) він отримав філологічну освіту. Надалі працював у Мінську, Вітебську та Вільно. У 1838 році був зарахований до дворянського стану та отримав чин колезького асесора, як свідчать родинні документи. Віктор Іванович залишився в історії як вчений-лінгвіст. Його дружина – Євдокія (Авдотья) Василівна (1821—1888), належала до шляхетного польсько-литовсько-українського роду Полубінських. В родині було шестеро дітей, серед них старші – Мстислав та Адріан Прахови.-Як Адріан, так і Мстислав Прахови – теоретики мистецтва, активно брали участь у художньому житті країни (імперії) у XIX ст. Їм

притамані новітні погляди на мистецтво, які було покладено в основу новітньої епохи Модерну. Попри велич цих постатей та їхній вагомий вплив на розвиток мистецтва, окремих монографій про діяльність Прахових не зустрічається. Брати Прахови та родина Полубінських займають чільне місце в біографіях художників І.Є.Рєпіна та М.І. Мурашка як друзів студентських часів [76, с.13-22]. Згодом Адріан Вікторович розкрив таланти О.Мурашка та М.Врубеля, найбільш яскравий період творчості В.Васнецова та М.Нестерова відбувся саме у Києві завдяки залученню їх до оздоблення Володимирського собору. За словами А. Пучкова, біографія А.В. Прахова, «строката, розум стрімкий і різноспрямований, дослідницька практика широка, дослідницька практика широка, діяльність здається розкиданою, але в кожній точці глибоко зосередженою» [81, с. 51].

Діяльність Адріана Вікторовича Прахова висвітлювалась такими вченими як: Абліцов В. – у зв'язку з розглядом творчості Іллі Рєпіна [1]. До цієї теми зверталась і Алавердова Г. у 2021р. у контексті створення А.В. Праховим неформального творчого об'єднання (Васнецов, Поленов, Сава Мамонтов) [3, с. 90 - 97].

Саме А.В. Прахову належить перше дослідження творчості Тараса Григоровича Шевченка як художника. У 1876 році він здійснив «перше ґрунтовне дослідження та подав розгорнутий критичний огляд мистецької творчості Кобзаря як майстра офорту під назвою «До малюнків Т. Г. Шевченка» [126, с.50 – 55; 81, с.51].

Федір Іванович Шміт (Шмідт) – мистецтвознавець, історик, археолог, візантолог, музеєзнавець, педагог, громадський діяч, завідувач кафедри історії та теорії мистецтв у Харківському університеті – був не тільки студентом А.В. Прахова під час свого навчання на історико-філологічному ф-ті Петербурзького ун-ту (1895-1900). [25, с. 649], він вважав А. Прахова своїм Вчителем. Детальніше біографію та досягнення професора Прахова буде висвітлено у наступному розділі, але для окреслення специфіки стану опрацювання теми треба зазначити, що діяльність А.Прахова в Києві, на Волині, на Чернігівщині

була настільки насиченою, що сучасні дослідники висвітлюють її в основному за окремими проектами.

Діяльність А. Прахова розглядається у працях українських дослідників А.Пучкова, А.Макарова, П.Ричкова, Є.Жаркова, О.Сторичай, Є.Губіцького, Л.Федорової, Н.Ковпаненко, І.Марголина, Н.Куковальська, Н.Нікітенко, В.Ульяновський. Є.Губіцький, Є.Жарков, О.Сторчай досліджували діяльність А.Прахова як викладача історії мистецтв Київського ун-ту та мистецтвознавця. Є.Жарков [27, 28], розглядає мистецьку діяльність фундатора університетських кафедр теорії та історії мистецтв Києва Адріана Прахова, в контексті реставрації давньоруського монументального живопису, керівництва відновлювальними роботами сакральних пам'яток та як редактора мистецтвознавчих журналів. Жарков наголошує на вагомій ролі А.Прахова в мистецькому житті Києва в останніх десятиріччях ХІХ ст.

Андрію Пучкову належать розлогі наукові праці щодо діяльності А.Прахова як мистецтвознавця; також він висвітлює діяльність Адріана Прахова, пов'язану з відкриттям та відновлювальними роботами у Кирилівській церкві [83]. До теми реставрації кирилівської церкви та ролі А.Прахова звертається й І.Марголина [50,52] в іншій праці, разом з В.Ульяновським [51, с 46 – 48].

А. Пучков наводить маловідомий факт з біографії А. Прахова про виготовлення раки для мощів св. Феодосія Углицького в соборі Єлецького Успенського монастиря у м. Чернігові у 1896 р. [81,с. 43]. Це невелике зауваження є ще одним внеском А.В. Прахова у дослідження та розбудову пам'яток старовинної архітектури в Україні.

Попри, здавалося б, достатнє висвітлення діяльності А. Прахова в наукових працях, його прізвище нечасто трапляється у довідниках. Так Г.Логвін [94] взагалі не згадує ані А. Прахова, а ні його робіт, ні М. Врубеля, хоча книгу анонсовано як працю, що є «значним внеском у скарбницю світової мистецтвознавчої науки», також зазначено що це дослідження тривало майже півстоліття та «дійшов принципово нових висновків щодо часу спорудження, історії будівництва та визначення майстрів мозаїк і фресок». Пучков А. пояснює

такий феномен вибіркової тим, що автор книги «не любить тої еклектичної доби» [81, с. 50].

Марченко І. [53] присвячує дослідження відновлювальним роботам у Кирилівській церкві та діяльності мистців, досліджуючи записи з рахункової книги А. Прахова. Філіппова Г.В. [107] також присвячує працю відновлювальним роботам у Кирилівській церкві, зосереджуючись на історії іконостасу.

Корнієнко В. та Купрієць І. [40], досліджуючи архівні документи А. Прахова стосовно реставраційних робіт у Софійському соборі, акцентують увагу на неналежному обліку документів. «На жаль, ані точного часу надходження документів до фондової збірки, ані обставин, за яких це відбулося, ані осіб, які їх передали, наразі встановити неможливо» [40, с. 165]. Дослідження розкриває історію відкриття купольних мозаїк Святої Софії, історію взаємин професора А.Прахова та софійського кафедрального протоієрея і дослідника київських пам'яток П. Лебединцева.

Раніше тема дослідження ролі А.Прахова у реставраційних роботах в Софії Київської підіймалась у роботі Куковальської Н. та Нікітенко Н. [43,44]. Звертаючись до архівних документів автори також порушують тему відкриття мозаїк у головному куполі храму та фресок Святої Софії, також наводять листування між А. Праховим та П. Лебединцевим, уточнюючи обставини їх знаходження. Преловская І. [77] також звертається до теми відкриття купольних мозаїк та фресок Софії

Більш біографічний характер мають статті Кулик Н. [45], Шудрі М. та Кузьменко Ю. [126], Пучкова А. [81, с. 31 - 92]. До біографії А.Прахова А. Пучков звертається і у своїй праці «Кирилловские черновики» А. В. Прахова, де на початку дослідження відновлювальних робіт кирилівської церкви наводить розлогий біографічний допис А.Прахова [83].

Василь Ульяновский [104,105] присвятив свою увагу діяльності А.В. Прахова у роботі над оздобленням Володимирського собору. З цього дослідження ми дізнаємось про нюанси роботи молодих українських художників

– майбутнього фундаменту українського мистецтва: Пимоненко М., Костенка С., Замирпйло В., Яремича С., Науменко О., Курінного О. та інших. Також його робота розкриває історію створення унікальної Плащаниці та є однією з небагатьох праць, що виствілює діяльність дочки А.Прахова – Олени Прахової (Льолі), як майстра художньої вишивки. Також ми дізнаємось про поради В. Васнецова та технічні зауваження щодо технічної сторони старовинного гаптування.

Макаров А. [48, с. 551-553, 560] вдається до теми «соборян». Він описує взаємини та окреслює портрети і атмосферу, що царювала на гучному проєкті. Важливою для дослідження є наукова стаття Федорової Л. щодо ролі А.В. Прахова, його доводах про концепцію створення загальнодоступного міського музею [106].

Діяльність А.В.Прахова на Волині досліджена у працях П.Ричкова [90,91] та С.Гаврилюка [9]. Вони досліджують діяльність А.В. Прахова, пов'язану з історичними пам'ятками Волині: історію відкриття та відбудову Успенського собору у Володимирі-Волинському. Адріан Прахов відіграв провідну роль у дослідженні та відтворенні давньоруських пам'яток Володимиро-Волинського, зокрема Успенського собору, та встановив його приналежність до пам'яток архітектури XII ст.

Макаров А. [48, 589-590] та Снагощенко В. [93] описують діяльність А. Прахова у зв'язку із Миколою Мурашком. Микола Мурашко – студентський товариш Адріана Прахова часів навчання в Академії мистецтв, засновник та керівник рисувальної школи, відомої також як «школа Мурашка», учнів школи було залучено до відновлювальних робіт Кирилівської церкви та оздоблювальних робіт Володимирського собору. Школа М. Мурашка часто була першою сходинкою в художній освіті для відомих українських митців: Івана Їжакевича [19], Івана Сидоровича, Василя Кандинського, Михайла Жука, Віктора Замирайла, Фотія Красицького, Євгена Кузьміна, Миколи Пимоненка, Григорія Світлицького, Казимира Малевича, Олександра Мурашка та інших. Сучасна дослідниця творчості О. Мурашка Дар'я Добріян у своїх пошуках

неодноразово звертається до спогадів родини Прахових, з якими О. Мурашко мав родинні стосунки [22].

Чимало праць присвячено творчим та дружнім відносинам родини Прахових та Вільгельма Котарбінського, польського художника, якого А. Прахов долучив до робіт в Володимирському соборі.

У роботах український дослідників зустрічаються невеликі біографічні неточності: наводячи біографічні дані про А.В. Прахова, вказують, що після повернення з відрядження, він «отримав ступінь магістра теорії й історії мистецтв за дисертацію «Дослідження з історії грецького мистецтва» [81, с. 38]. Ця неточність можливо виникла в результаті видрукувань, в документах ЦДІАК України у передмові опису архіву. Точні дані ми знаходимо у копіях документів родини Прахових, оригінали документів зберігаються у ЦГАЛ. У послужному списку А. Прахова, що додано до архіву, йдеться, що у 1871 р. він приїжджав до Петербургу для публічного захисту дисертації на здобуття вченого ступеню магістра за темою «Дослідження з історії грецького мистецтва». По поверненні з відрядження, у 1873 році стає доцентом Петербурзького університету.

Інша неточність виявлена в архіві ЦДАМЛМ України – йдеться про начерк Миколи Адріановича Прахова, виконаний Тетяною Нилівною Яблонською (іл. 52), та підписаний рукою художниці як А. Прахов [111].

Черкаська Г. подає короткий нарис династії Прахових, проте дані статті не завжди точні. Так, розповідаючи про родину сина Адріана – Миколи Адріановича Прахова, вона вказує, що «Під час війни Льоля (Олена Миколаївна Прахова) опинилася в Празі, там живе її дочка художниця батисткиня Наталя» [10]. . О. М. Прахова (Льоля) мала одного сина – Володимира. Наталя, про яку йде мова у статті – його племінниця.

Така ж плутанина в родоводі простежується в новині, яку надрукував Волинський краєзнавчий музей. Йдеться про передачу архіву Прахова А. В. в новині зазначено: «Його дружина Адріана Прахова Анна Крюгер-Прахова – відомий український живописець. Їх син – Микола Прахов – професор мистецтвознавства, реставратор» [92].

Щирокоцитованою є праця сина Адріана Прахова – Миколи Адріановича Прахова «Страницы прошлого» (рос.), художника та мистецтвознавця [76]. Її було видано в 1958 році, і вона одразу стала бестселером. Книга написана на основі щоденників Адріана Прахова, його листування, власних спогадів Миколи Прахова та власних розмов з митцями, які запам'ятав автор. Книга, буквально, стала настільною для мистецтвознавців, істориків та всіх, хто просто цікавився мистецтвом і художнім життям України та Києва. Кожний розділ присвячений окремому митцю, який товаришував та/або плідно співпрацював під час оздоблення Володимирського собору та близьким друзям Прахова А.В. ще з часів студентських років. Рєпін І.Ю., Полєнов В.Д., Антокольський М.М., Врубель М.А., Мурашко О.О., художники «соборяне», як їх називають у сучасній літературі – Васнецов В.М., Нестеров М.В., Котарбінський В.А., брати Сведомські Павло та Олександр. У спогадах йдеться не лише про біографічні дані художників, автор наводить їх спогади, подробиці становлення як митців. Завдяки «Спогадам» отримуємо інформацію про роботу П.Сведомського, яку родина передала до музею.

У 2003 році в газеті «День» [120] вийшла друком стаття про завершення багаторічної реставрації двох шедеврів, одним з них є картина Павла Сведомського «Юродіївий», яку в 1967 році передала онука Прахова – Олена Миколаївна Мазюк. У Миколи Прахова [76, с. 258] ми знаходимо істрію створення роботи, та навіть опис протопипа «юродивого».

Зі спогадів родини та Віктора Некрасова про зустріч з онукою А. Прахова – Анною Миколаївною Праховою (Наніною) ми дізнаємось про широку географію продажу книги. Наніна побачила книгу спогадів батька у крамниці австралійського міста Перт. Деякою мірою книга стала доленосною для нащадків родини Прахових, котрі зустрілись після більш ніж 40 років мовчання.

Про Олену Адріанівну (Льолу) Прахову, як майстра художньої вишивки, почали писати, в основному, після 1995 року, коли у музейних фондах знайшли втрачену Плащаницю Володимирського собору, в родинному архіві вирізка за газети «Київські ведомості» за 24 червня. Творчість Льолі Прахової як майстра

художньої вишивки висвітлюється у працях Кари-Васильєвої Т. та Шудрі Є.Ременяка О. та Чегусова З., в контексті біографії художниці Олександри Прахової – праонуки Адріана Вікторовича, згадують про Олену Адріанівну як про неперевершену вишивальницю.

З роботи Євгенії Спаської, присвяченої народознавчим та мистецтвознавчим працям, ми дізнаємось про започаткування промислової вишивки в Україні, роль родини у започаткуванні художньо-промислової вишивки. Зокрема дослідниця виділяє «прахівський» пункт, який протягом року зробив понад 1000 виробів для Зовнішторгу» [58, с. 139, 149-153].

Мало дослідженими є постаті Миколи Адріановича Прахова та Анни Крюгер-Прахової. Діяльність М. А. Прахова висвітлено в наукових роботах Ременяки О. та Сторчай О., частково в контексті листування з Тетяною Язевою та Фотієм Красицьким. Також його ім'я згадує Д. Добріян у зв'язку із дослідженням творчості О. Мурашка. Чегусова З. – при висвітленні біографії Олександри Прахової. Зустрічаємо ім'я Миколи Адріановича у спогадах М.Жука, що торкаються створення першої художньої спілки.

Погорілий А. у дослідженні, присвяченому формуванню київської школи живопису, приділяє увагу Анні Крюгер-Праховій, як значній постаті у становленні мистецької школи Києва. Також Анну Крюгер-Прахову знаходимо у спогадах Віктора Некрасова. Обмежену інформацію щодо біографії та творчості знаходимо в довідниках. Цінними для вивчення творчості подружжя є каталоги їхніх робіт [61,108]. Наразі найбільш вичерпну біографічну інформацію отримуємо з автобіографії Миколи Адріановича Прахова.

Цінним внеском для вивчення творчості Олександри є праця М. Є. Гончарова – книга-альбом з найбільш значущими роботами Олександри та низкою спогадів її сучасників – видатних художників, вчених-мистецтвознавців, колекціонерів, друзів з часів шкільних та студентських років. Книга була випущена після смерті художниці - для вшанування її пам'яті та значний творчий внесок [15]. Грунтовні статті, присвячені діяльності Олександри Прахової, висвітлені у статтях Ременяки О. та Чегусової З.

Значущими при вивченні творчості О.Прахової є статті Петрової О. присвячені Олександрі, як одній з головних митців нової хвилі. Також авторка розкриває постать Олександри як куратора проектів, деякі з яких виросли в національні проекти [64, с. 220].

Діяльність праонука – графіка Миколи Євгеновича Гончарова, нашого сучасника, найбільш відомого за його проектами політичного плакату та плакату воєнної доби, залишається майже не дослідженою в науковому плані, але широко висвітлена у соціальних мережах та на сторінках публіцистичних видань.

1.2. Джерельна база та методика дослідження. Джерельною базою роботи при вивченні мистецтвознавчої, археологічної, реставраційної, просвітницької та художньої діяльності династії Прахових стали різноманітні наукові та публіцистичні праці та архівні джерела що висвітлюють біографічні дані членів династії, їхні роботи, творчу та публіцистичну діяльність, що дозволяє оцінити внесок династії цілком та кожного члена родини, а також використано родинні архіви та копії матеріалів, що були передані в державні архіви та музеї.

До розгляду були залучені наукові праці, в яких розглянуті загальні тенденції в мистецтві від кінця XIX до першої чверті XXI століття, наукові розвідки, що дозволяють зрозуміти контекстну канву, в якій відбувалась діяльність кожного покоління представників династії протягом періоду який вивчається. Роботи охоплюють соціальні, історичні, культурні аспекти, котрі впливали на діяльність представників родини.

Використовувались монографії та публіцистичні праці, з яких можна дізнатись про біографії та загальну атмосферу в суспільстві, що панувала в соціокультурній сфері, аналіз творчості та вплив сучасників. Ці праці є надзвичайно цінними для вивчення мистецького шляху династії та її впливу на розвиток мистецтва в Україні.

З наукових праць та матеріалів конференцій ми дізнаємось про різнобічні погляди на діяльність родини, про нові знайденні документи та рукописи, що проливають світло на події майже сторічної давнини. Такі матеріали є досить

цінними для дослідження. Вони спрямовують фокус уваги на конкретні аспекти діяльності родини, розкривають подробиці, що дозволяють робити певні висновки та припущення. Статті в публіцистичних та науково-популярних виданнях є корисними для дослідження – з них ми дізнаємось про окремі події, виставкову діяльність тощо.

Соціальні мережі офіційних установ – музеї, художні галереї, тобто віртуальні джерела також можуть бути корисними для отримання інформації для подальшого дослідження та для порівняння різних творчих проєктів, або виявлення впливу митця на інших представників творчої спільноти.

Інші літературні джерела – каталоги, проспекти виставок, листування художників, особисті щоденники, родинні альбоми та записки – ці джерела дають уявлення про час, події та їхніх учасників. З їхньою допомогою ми можемо зробити реконструкцію подій або розпочати новий вектор пошуку.

Отже, аналіз літературних джерел є одним з важливих методів у дослідженні впливу династії Прахових на сучасне мистецтво України, він дозволяє зібрати, досягнути та систематизувати значний обсяг інформації, необхідний для розуміння стану вивченості проблеми. Цей метод є необхідним для проведення подальших аналітичних етапів роботи.

Одним із найважливіших методів дослідження історії мистецтва є архівний пошук. Робота з архівними документами, каталогами та листуванням дозволяє отримати унікальні дані, зробити власні висновки, знайти дані, що не були висвітлені у науковій літературі. Це листування, біографічні дані, інформація, пов'язана з фінансуванням проєктів тощо.

Важливим методом дослідження є візуальний аналіз творів, що знаходяться в музеях та приватних колекціях. Він дозволив безпосередньо працювати з об'єктами мистецтва, вивчити їх та розкрити технічні особливості та ідейну концепцію творів. Візуальний аналіз дає змогу зрозуміти символічний та ідейний зміст творів мистецтва. Це дає змогу оцінити сприйняття художником свого часу та зрозуміти його реакцію через мистецтво. За допомогою візуального методу ми вивчаємо загальні тенденції художнього середовища та їхні унікальні

особливості, маємо змогу оцінити вплив окремих представників династії на мистецьке середовище. .

Матеріали архіву Прахових розпорошені та прив'язані до об'єктів створення. Особливою рисою є їхня здатність «зникати» та знаходитись. Архівні дані династії Прахових розміщені частково в Україні та частково поза її межами. Для написання роботи було опрацьовано фонди:

Центрального Державного історичного архіву України (ЦДІАУ), м. Київ. Фонд 2220, опис 1, Прахов Адріан Вікторович (1846–1916) – російський мистецтвознавець, археолог, художній критик, професор Київського університету;

Національного Заповідника «Софія Київська» Фонди НЗСК НА-ДР. Інв. 415 – Листування та офіційні документи А.В.Прахова;

Національного музею «Київська картинна галерея» Фонд 4. Архів Прахових.

Значна частина архівних матеріалів, пов'язаних з діяльністю А.В. Прахова перебувають за кордоном.

Архівні документи, що засвідчують дослідницьку діяльність А.В. Прахова в Софійському соборі та Кирилівській церкві знаходяться у Національному заповіднику «Софія Київська».

Архівні матеріали, пов'язані з діяльністю М.А.Прахова, також розпорошені по державних на приватних зібраннях.

Корисними для нашої наукової розвідк виявились фонди Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ), а саме:

Фонд № 96. Красицький Фотій Степанович (1873-1944),

Фонд 731. Яблонська Тетяна Нилівна (1917–2005), спр. 2., арк 3.

Фонд 1283. Котарбінський Вільгельм Олександрович, (1849–1921),

Фонд № 227, Язеви – родичі Мурашка Миколи Івановича оп. 1; од. зб. 18; 1893-1957 рр. справи: 9, 10, 14, 15, 16, 17.

Фонд 23. Матвійчук Микола Филимонович (1904-1993), літературознавець, оп. 1, спр.72. Справа Літературно-меморіального музею М.М. Коцюбинського.

Фонд № 186. Мельничук Роман Федорович (1905-1960), Український художник. Оп.1, справа 35 Листи Прахова М.А. до Мельничука Р.Ф.

Частина документів, щодо створення київськими художниками Праховим, Бурачком та Жуком художнього комісаріату УНР для охорони від розрухи та розкрадання художніх цінностей (чернетки докуменентів) зберігаються в архіві ЦДІАУ , фонд 2220. У музеї «Духовні скарби України» зберігається значна частина рукописів стосовно художника О.Мурашка.

У ДАФ НХМУ у фондах О. Мурашка та А. Шпакова, та у фонді «учні школи М.Мурашка.

Від нащадків М.А. Прахова відомо, що частину архіву, пов'язану із дослідницькою діяльністю А.В. Прахова на Волині передано до Волинського краєзнавчого музею.

Публіцистичні праці, в яких згадується А.В. Прахов, часто пов'язуються з іменами «художників-соборян» (Васнецов, Нестеров, брати Сведомські, Котарбінський), поєднання «Прахов – Врубель» стало найбільш «відомим» наповненим домислами та романтичними історіями, що перейшло з наукового кола в повсякденне вживання.

Наукові видання відмічають видатну роль Прахова у дослідженнях художньої спадщини доби Київської Русі.

Джерельною базою вивчення творчості О.А. Прахової, О.М.Прахової, А.А. Крюгер-Прахової та М.Є.Гончарова були публіцистичні та наукові праці, дані соціальних мереж, художні каталоги, безпосередньо об'єкти мистецтва, документи та спогади членів родини, інтерв'ю з ними, дані видавництва «Веселка», а також дані соціальних мереж – особисті сторінки та сторінки окремих музеїв.

Корисним джерелом у дослідженні діяльності родини стали матеріали періодичних видань. Це доволі різні статті за своїм походженням, висвітленням

інформації – від інтерв'ю з членами родини до вигадок та пліток у «жовтій пресі», останні з огляду на їхню масовість та популярність, породжували викривлені або навіть вигадані події, оповиті романтикою та подробицями особистого життя.

Для дослідження впливу мистецької династії Прахових на сучасне мистецтво України було обрано якісний методологічний підхід, що надає можливість вивчення історичної канви та середовища, в якому знаходилась родина, вивчити з'ясування взаємодії між митцями та розуміння впливу соціально-історичних обставин. Якісний підхід передбачає можливість дослідження та аналізу широкого спектру джерел: архівних документів, наукових праць, соціальних мереж, актуальних для XXI століття як джерела первинної інформації про події та творчу активність, каталогів виставок, безпосередньо художніх творів.

Дослідження здійснювалося на основі системного підходу, що базується на розгляді об'єкта як цілісної, взаємопов'язаної системи. Ця методологія базується на цілісності, ієрархічності та взаємозалежності. Цілісність дозволяє розглядати досліджувані об'єкти як єдине ціле, а не їх сукупність.

Висновки до розділу 1

Неможливо описати становлення і розвиток українського мистецтва XIX - XX століть, не згадуючи прізвища Прахових.

Наукові та публіцистичні праці вітчизняних дослідників спираються на біографічні довідки, у працях зустрічаються неточності дат основних подій та родоводу. У публіцистичних роботах зустрічаються видруківки, ідентичні до видруківок вільної енциклопедії. Розбіжності в біографічних датах пов'язані з видруківками, або неточностями в описі архівних документів. Помилки родоводу в текстах науковців за нашим припущенням, можуть бути пов'язаними з браком інформації родоводу та з традицією роду надавати дітям імена прабатьків.

У довідковій літературі часто зустрічається неповне висвітлення діяльності або членів родини, або взагалі – замовчування їхньої причетності до події.

Вагомий внесок у висвітлення ролі та внеску Прахова як дослідника, відбудовника, реставратора зробили: Сторчай О., Куковальська Л., Пучков А., Ричков П., Марголина І., Алавердова Г., Папета С., Агеєва Н., Ульяновский В., Макаров А., Ковпаненко Н., Філіпова Г., Ковпаненко Н. Амеліна Л., Жарков Є., Корнієнко В., Кулик Н., Черкаська Г., Шмит Ф.

Основні дослідники творчої діяльності Прахової О.А. – Кара-Васильєва Т., Шудря Є.; творчості Олександри Прахової присвятили статті: Петрова О. Ременяка О., Чегусова З., Агамян О. Основне джерело інформації про Олександрю на момент дослідження – каталог її творчих робіт зі спогадами видатних митців, науковців, колекціонерів сучасної доби, зібраний та впорядкований їхнім сином – Миколою Гончаровим.

Загальною рисою у наукових дослідженнях є акцент на одному з представників династії та до конкретного об'єкта його творчості . Часто прізвище Прахових згадується у зв'язку з діяльністю видатних митців ХІХ-ХХ ст., з соціально-культурними та навчальними процесами. Поза увагою сучасних дослідників залишилась діяльність М.А. Прахова як митця. Майже не розкрита значущість живопису Анни Крюгер-Прахової.

Матеріали наукових робіт та архівні матеріали, уточнюючи питання до родини та близького кола друзів, публікації інтернет видань надали можливість скласти фактологічну базу дослідження. Джерела різняться за походженням, мірою наповненості та способом висвітлення інформації.

Роботи митців родини, зберігаються в музейних зібраннях та приватних колекціях.

Розділ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ РОДИНИ ПРАХОВИХ У ХІХ – ХХ СТ. ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНСЬКОЮ ХУДОЖНЬОЮ КУЛЬТУРОЮ

У розділі висвітлено головні історичні, соціально-політичні та економічні події ХІХст., на тлі яких відбувалося становлення мистецтва та виникає інтерес до пам'яток архітектури та мистецтва доби Київської Русі ХІІ ст.

Надано основні біографічні відомості щодо старших поколінь династії Прахових, їх оточення, діяльності та їхнього впливу на розвиток мистецтва в цілому. Коротко описано діяльність київської рисувальної школи, узагальнені біографічні дані з розрізнених джерел, що дозволило ширше оцінити вплив родини на становлення мистецтва України наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Описано діяльність А.В. Прахова за часів його київського та українського періоду у сфері відкриття, дослідження та популяризації давньоруської архітектури та мистецтва, що сприяла посиленню зацікавленості серед вчених, митців, мистецтвознавців та меценатів.

Висвітлено значущість внеску другого покоління династії Прахових – мистецтвознавців, художників та майстрів декоративно-прикладного мистецтва, їхній подальший вплив на становлення, формування та розвиток української школи мистецтва та мистецтвознавства.

Діяльність А.В.Прахова у галузі відкриття, дослідження й популяризації давньоруського монументального живопису в Україні дала могутній поштовх до зацікавленості давньоруською художньою культурою та стародавніми пам'ятками в цілому, як в науковому просторі, так і в суспільстві. [24]

2.1. Історичне та мистецьке підґрунтя зацікавленості старовинною архітектурою та фресками України в останній чверті ХІХ ст.

Для кращого розуміння підґрунтя, що спонукало до виникнення інтересу до старовинних фресок та культурної спадщини, вважаємо за необхідне окреслити загальну картину історичних, соціальних та політичних подій, що відбувались у Європі наприкінці ХVІІІ –на початку та в середині ХІХ ст.

Ренесанс в Європі XVIII ст. сколихнув інтерес до епохи середньовіччя. Її почали сприймати як перехід від античності до відродження. Саме за часів середньовіччя відбуваються основні формування націй та мов. У соціокультурному та мистецькому середовищі виникає інтерес до періоду лицарства, його романтизації та героїзації. Доба романтизму (XIX ст.) лише посилює це явище. У цей період відбувається пошук національної ідентичності, звернення до фольклору, містифікації та героїзації історичних постатей, як протиположності епосі раціоналізму та індустріалізації.

В Англії виникає об'єднання Прерафаелітів (1848р) , вплив та ідеї якого стрімко поширюються Європою. Тенденція романтизації епохи середньовіччя проявляється в літературі, музиці, архітектурі (псевдоготика). У європейських університетах вивчають середньовічну культуру, започатковують кафедри медієвістики для глибокого дослідження доби середньовіччя. Тогочасна Україна, що знаходилась у складі імперії, не стояла осторонь європейських течій. У цей час з'являється перший історичний роман Пантелеймона Куліша – «Чорна Рада» (1844-1846рр.). У контексті історичних процесів саме в цей час відбувається хвиля революцій (1848–1849 рр.), відома як «Весна народів». В Україні, де Буковина, Галичина, Закарпатська Україна, входили до складу різних імперій, відбуваються протестні рухи з гаслами за об'єднання. Так, в установах Східної Галичини виступають за запровадження української мови та доступ українців до посад на державній службі. Священнослужителі також вимагають рівних прав для конфесій.

Скасування кріпацтва у 1860 р. та буржуазно-ліберальні реформи 1860-1880 рр, проведені в Україні, що входила до складу Російської імперії, започаткували бурхливий соціально-економічний розвиток, що в свою чергу, вплинуло на культурне життя. Археологічні відкриття, розвиток історії та літератури сприяє розвитку мистецтва та формуванню науково-творчого базису для формування національних вимог [67,с.13-50, с. 34].

Ці події посилили інтерес до культурного спадку часів пізнього середньовіччя та княжої доби, який вперше виникає у XVII ст. за ініціативи та

сприяння Петра Могили - церковного і освітнього діяча молдавського походження. Він здійснює перші археологічні розкопки, організує реставрацію визначних святинь давньоруської доби [5, с. 8 – 13; 4, с. 10],

Архітектурними пам'ятками доби середньовіччя та образотворчого мистецтва є здебільшого монастирські комплексні будівлі, церкви та собори включно з їхнім оздобленням, як-то іконостаси, внутрішні розписи та мозаїки, предмети літургійного вжитку. Впродовж століть і самі споруди, і їхнє начиння мали лише сакральне значення, доступ до них був обмеженим та їх навіть не розглядали як предмет дослідження. Суспільство не сприймало церковне начиння та ікони в якості історичних та художніх цінностей. Можливо саме тому перший інтерес виникає саме у церковних діячів – істориків: С.Косова, І.Фальковського, С.Миславського тощо. Крім того, церковні споруди перебудовували, переробляли, реставрували, фрески поновлювали або замальовували, ікони переписували, тобто цінність церковної споруди та її оздоблення була суто конфесійною.

Лише у XIX ст. зароджується концепція, що церковні споруди мають історичне, культурне та національне значення, а відтак вони підлягають науковому вивченню та охороні.

Перші публікації, присвячені пам'яткам церковного малярства, почали з'являтися після відкриття фресок у Софійському соборі, Кирилівській церкві, храмі Спаса на Берестові у 60-х роках XIX ст., проте дані публікації були здебільшого описовими. [4, с. 7].

У другій половині XIX століття в Україні активно формується інтерес до старовинної архітектури та фресок, що було пов'язано із загальними академічними змінами в освіті. Так, у Київському університеті у ...1863 році на історико-філологічному факультеті вводиться викладання історії мистецтва. Першу кафедру історії і теорії мистецтва, яку очолив екстра-ординарний професор всесвітньої історії П.Павлов, було створено у 1875р.

Друга половина XIX і особливо початок XX ст. були позначені підйомом національного образотворчого мистецтва, докорінними змінами у поглядах на

його суспільну роль, розвитком художньої освіти та становленням національних центрів культури – Києва, Харкова, Одеси, що сприяло зростанню інтересу серед широких верств громадськості до вітчизняної художньої спадщини, розвитку руху за збереження і вивчення пам'яток національної історії та культури [47 с.5-7].

Особливе місце в науці другої половини ХХ ст. посідає діяльність першого професора історії мистецтва КУ, фахівця в галузі художньої археології Адріана Вікторовича Прахова (1846-1916). Йому належить видатна роль у відкритті, дослідженні і популяризації художньої спадщини Київської Русі і, передусім, пам'яток Києва [122, с.300-312.; 38, с .170-176].

Вивчаючи мозаїки та фресковий живопис, А.В.Прахов зосереджувався на художніх формах і техніках, він першим застосував стилістичний аналіз як новітній метод дослідження. Наукові, дослідницькі та реставраційні роботи, проведені ним у Софіївському та Михайловському соборах, реставраційні роботи у Кирилівській церкві, будівельні та оздоблювальні роботи у Володимирському соборі – наймасштабніші та найвизначніші, що мали найбільший резонанс, сприяли зростанню інтересу до церковного мистецтва і стали прикладом відродження національних традицій через мистецтво.

Також національна парадигма сприяла встановленню мистецької школи. Естетичні цінності також відігравали свою роль. Ідеї про високу культурну значущість античного мистецтва вплинули на українських митців, які також, почали звертати увагу на унікальність національної спадщини, внаслідок чого, старовинна архітектура та фрески стали важливою частиною наукових і мистецьких досліджень.

Отже, історичними факторами, що сприяли зацікавленості старовинною архітектурою та фресками України, на нашу думку, стали наступні вагомні чинники.

По-перше, ідеологія епохи. У другій половині ХІХ століття класицистична парадигма, яка акцентувала на античному мистецтві, співіснувала з новою

національною парадигмою, що заохочувала до вивчення національної спадщини. Цей ідеологічний баланс сприяв інтересу до старовинних пам'яток.

По-друге, університетські кафедри й академічні інституції, котрі стимулювали наукові дослідження.

По-третє, археологічні з'їзди, які проводилися в Україні та сприяли популяризації досліджень церковних пам'яток, зокрема старовинних храмів і фресок.

2.2. Значущість та вплив діяльності А.В. Прахова на подальший розвиток культури та мистецтва в Україні XIX – XX ст.

Адріан Вікторович Прахов - видатний вчений та археолог, який першим в історії імперії отримав ступінь доктора теорії та історії мистецтв. Життя та діяльність Адріана Прахова щільно пов'язані з Києвом, Черніговом, Волинню. Зараз ми можемо казати, що майже половина його наукових відкриттів та досліджень було зроблено саме на території сучасної України [69,70,72,73,74,] У довідкових виданнях, професора часто згадують як російського вченого. На наш погляд це некоректно, адже багато років та праць присвячено саме українській історії, винаходам та традиціям. Окрім цього, частина його родини залишилась саме у Києві та продовжила справу вченого.

Адріану Вікторовичу Прахову належить відкриття старовинних пам'яток мистецтва, участь у зведенні споруд історичного значення, відновлення давньоруських фресок, відкриття славетних імен в літературі та мистецтві. Саме А.В. Прахов першим звернув величезну увагу на творчість Т.Г.Шевченка як художника та графіка.

Своєю активною науковою діяльністю, енергією та новаторськими поглядами вчений сприяв розвитку та становленню українського мистецтва, зокрема успіху та розвитку Київської рисувальної школи М.І. Мурашка, про це згадується на сторінках роботи [57, с 13,19]. Саме А.В. Прахову ми завдячуємо відкриттям купольних мозаїк Софійського собору, реставрацією Кирилівської церкви, оздобленням Володимирського собору в м.Києві, відновленням собору

в Луцьку. Йому належить відкриття та становлення М.Врубеля як митця, а залучення учнів Київської рисувальної школи М.Мурашка сприяли становленню таких митців, як Пімоненко М., Їжакевич І., Костенко С., Замирайло В., Яремич С., Курінний О., Анна Крюгер та інші. Саме ця участь учнів рисувальної школи Мурашка надала перший потужний досвід майбутнім «стовпам» українського мистецтва ХХ століття.

Адріан Вікторович Прахов своєю жагою до пізнання, та глибокими знаннями історії мистецтва перетворив Київ на українську мистецьку столицю ХІХ століття. Син Адріана Вікторовича Прахова - Микола Адріанович у своїх спогадах зазначає, що саме завдяки авторитету, енергії та здібностям його батька – Адріана Прахова, Київ майже на 20 років став начебто центром художньої Росії [76, с. 94]

Адріан Вікторович походить з боку батька від церковних служителів Прахових, чий родовід прослідковується від другої половини ХVІІ ст., а з боку матері належить до стародавнього роду Полубінських, чий родовід походить від старовиноного роду Гедеміновичів.

Віктор Іванович Прахов (01.11.1803-22.05.1854) - філолог, лінгвіст, фахівець в галузі давньоруської мови та літератури, походив з Вологодської губернії Росії з родини династії дияконів. У 1826 році по закінченню духовної семінарії переходить у «светское звание» та вступає до Московського університету. З 1829 року викладач російської мови. В.І. Прахов працював у Вітебську, Мінську, Вільно, був домашнім учителем князя В'яземського. У 1838 році В.Прахов отримав чин колезького асесора і був заразований до дворянського стану та призначений директором Мстиславського повітового училища для дворян.

З 1839 р. В.І. Прахов мешкав у м. Мстислав, де одружився з дворянкою Євдокією Василівною Полубінською (1820-14.11.1888), яка була випускницею Александрівського інституту в Петербурзі.

Адріан Вікторович Прахов народився 4(16) березня 1846 р. в білоруському м. Мстислав Могилівської губернії за даними офіційних документів, копії яких

залишились в родині. Усього в родині Віктора Івановича та Євдокії Василівни Прахових було шестеро дітей: Мстислав Вікторович (08.11.1840-1879), лінгвіст, поет, перекладач, професор Дерптського університету. Олександра (15.09.1842-?), та Лідія (23.04.1844-1889), закінчили в Москві Ніколаєвський сирітський інститут при Виховательному Домі. Лідія – художниця, завідувала «рисувальними класами» у рисувальній школі «Товариства заохочування мистецтв» в Петербурзі. Адріан Вікторович (04/16.03.1846-01/14.05.1916) – мистецтвознавець, археолог, професор Київського ун-ту Св.Володимира та Петербурзьського ун-ту. Борис (27.07.1848-?) – колезький радник, з 1886 р. молодший помічник обер-секретаря Карного касаційного департаменту Сенату. Володимир (15.06.1851-?.) – статський радник, член Єкатеринославського окружного суду. Ботанік-аматор, за сімейними свідченнями працював у Микитському ботаничному саду. Похований в Ялті, могила не зберіглася.

У 1855 р., після смерті В.І.Прахова, Євдокія Василівна з синами переїздить до Петербургу до свого брата – Йосипа Васильовича Полубінського.

У Петербурзі відбулось подальше становлення А.В. Прахова як науковця, знайомство з Миколою Мурашком та Іллею Рєпіним [76]. За свідченнями Адріана Вікторовича та зі щоденників І.Рєпіна дізнаємось, що саме старший брат Адріана - Мстислав Вікторович зіграв вирішальну роль у долі Адріана. Саме Мстислав порадив братові звернути увагу на новий напрямок у науці – історію мистецтва.

Про гімназіста Адріана Прахова відомо не дуже багато, зокрема з його запису у щоденнику від 12.05.1861 р. ми дізнаємось про враження від прочитання Шевченкового твору «Гайдамаки» в оригіналі «яка вона гарна у першотворі», та, що переклад Тургенева оповідання Марка Вовчка «далекий від першотвору» [126 с.51]. Це свідчить про вільне володіння українською мовою вже у 15 років. Адріан та Мстислав Прахови закінчили Третю гімназію, що вважалась дуже сильною та мала педагогічне спрямування

З 1863 по 1867 роки А.В. Прахов – студент історико-філологічного факультету Петербурзького ун-ту. У 1865 році Адріан Прахов розпочинає вести

студентський щоденник, з якого ми дізнаємось про його захоплення малюванням. З 1861 р. під час канікул, він відвідує зали Ермітажу, штудіює античні скульптури та робить в кольорі копії картин. Так під час своїх занять він знайомиться з художниками: Носенком, Пилипенком, Софійським, Черепахіним – слухачами Академії мистецтв. Про тісний дружній зв'язок між українським художником Гаврилою Захаровичем, Маляровим-Софійським (родом з Чернігівщини) також дізнаємось зі щоденника Прахова. Схожі записи є у спогадах Рєпіна І. [76,13-14]. та Мурашка М. [103,с 15-17,21]. У щоденнику згадується, що знайомство з Рєпіним відбулось 4 вересня 1865р. на квартирі у «Гаврила». Зі спогадів М.Мурашка та І.Рєпіна дізнаємось про «художні вечори», які влаштовували студенти академії. «По черзі ми збиралися малювати у когонебудь з товаришів», - згадує І.Рєпін [103, с. 17].

А.В.Прахов згадував, у щоденнику, що у родині Прахових-Полубінських дотримувались народних звичаїв, лунала білоруська та українська мова та пісні. Багато часу І.Рєпін та М.Мурашко проводили в родині Прахових-Полубінських. «Українські оповідання, анекдоти, жарти Миколи Івановича Мурашка веселили старших і молодь, і, звичайно, Рєпін, потрапивши в таку сім'ю, почувався в ній, як удома.» [76 с.14].

Отже, дружба між майбутніми майстрами світового рівня розпочавшись у студентські роки, залишилась на все життя. Вони підтримували одне одного у творчих пошуках. Там само, у художника з України Гаврила Захаровича Малярова-Софійського Прахов познайомився з М.М.Антокольським, В.М. Васнецовим, І.І.Шишкіним та ін. Упродовж свого навчання на історико-філологічному факультеті А.Прахов відвідував заняття в Академії мистецтв.

Як пізніше згадує А.В.Прахов, хвороба очей завадила йому продовжувати навчання як митця, але роки, проведені за навчанням малюнку та живопису стали у нагоді, коли у Києві А.Прахов розпочав роботу над копіями старовинних фресок та мозаїк у соборах. Пізніше, учень А.В. Прахова – Ф.І. Шміт – вчений, мистецтвознавець, музеєзнавець, археолог, згадує про настанови вчителя щодо важливості володіння мистецтвознавцем технікою малюнку. Завершується

щоденник 20 березня 1869 року. Прахов А.В. нотує у ньому, що його завданням є порівняльне вивчення історії мистецтв для побудови теорії мистецтв. А теорія мистецтв йому необхідна щоб у справжньому сучасному житті стати тлумачем мистецтва» власний переклад). [76, с.22].

У 1867 році А.В. Прахов закінчив з відзнакою курс історико – філологічного факультету Петербурзький університет зі ступенем кандидат.

У серпні 1868 року вийшла друком перша стаття «Ахілл Ермітажу», де Прахов проводить порівняльний аналіз скульптур Ахілла, що зберігались в європейських музеях [68].

У 1868 році, за рекомендацією свого вчителя - Карла Якимовича Люгебіля Адріан Прахов отримує посаду зберігача Музею вишуканих мистецтв і старожитностей при СП. ун-ті , а 1869 році їде у відрядження до Західної Європи для підготовки обійняти посаду на кафедрі історії витончених мистецтв.

Відрядження тривало до 1873 року з перервою на публічний захист магістерської дисертації на тему «Дослідження з історії греческого мистецтва». який відбувся 6 травня 1871 року.

Під час свого відрядження, Прахов працював у музеях Німеччині, Франції, Англії та Італії. Ним були вивчені музейні колекції Парижу, Лондона, Вени, Берліну, Мюнхена, Риму та інших міст Італії, досліджено переважно пам'ятники античного мистецтва. Відомо, що частина праць А.В. Прахова вийшла друком в *Annali dell'Istituto di Corrispondenza Archeologica*

Також відомо, що у Мюнхені А.В.Прахов слухав лекції професора Мюнхенського ун-ту Генріха Брунна – видатного археолога ХІХ ст., який започаткував аналіз художніх мотивів та характерів твору для з'ясування культурно-історичного значення пам'ятки мистецтва.

Пізніше, А.В.Прахов буде застосовувати такий підхід до вивчення фресок та мозаїк київських сакральних споруд, доведе їх унікальність та існування у ХІІ ст київської школи мозаїки, відмінної від візантійської [69,72]

Треба зазначити, що інтерес А.В. Прахова до античної культури деякою мірою сформувався під впливом родини та університетських вчителів: Куторги

Михайла Семеновича, якого вважають першим істориком–елліністом ХІХ ст. в імперії та Карла Якимовича Люгебіля, котрий читав курс «Греческий синтаксис» та «Афінські древності». К.Я. Люгебиль помітив художні здібності А.В. Прахова та порадив йому спрямувати наукові зусилля в галузі вивчення теорії та історії мистецтв. Такої ж поради надавав і старший брат А.В. Прахова – Мстислав Вікторович, який, будучи трохи старшим за віком, вже мав репутацію видатного вченого-філолога, лінгвіста, філософа, одного з перших перекладачів Гейне та Гафіза. З матеріалів архіву Віктора Іванович Прахова (батька Адріана) бачимо його зацікавленість літературними творами стародавньої Греції. Отже, інтерес А.В. Прахова до культури еллінів не був випадковим.

У спогадах Ілля Рєпін згадує Адріана як філософа, що добре володів мовою еллінів та дивувався своїх колег-митців неймовірно новими відомостями зі світу класики. Так, Прахов захоплювався античністю, зокрема давньою філософією; він і сам сповідував античну любов до природи та краси людського тіла, писав пейзажі та портрети, полюбляв вино, за світоглядом був радше пантеїстом, ніж християнином, хоча дотримувався загальноприйнятих стосунків із церквою; він мав справді енциклопедичні знання, бездоганно володів ораторським мистецтвом, умів захоплювати й переконувати, був відкритий до спілкування та завжди привертав до себе увагу. Таких «елліністичних» якостей Прахова можна назвати ще чимало. Та й саме ім'я його викликало думку про береги древньої Адріатики [104, с 94].

Влітку 1869 року Адріан Вікторович Прахов одружується з Емілією Марією Клементиною Лестель (1849 р.н.) з роду Мілютіних. З родинного архіву ми дізнались, що познайомились вони у 1897 році у будинку професора Люгебіля.

В Європі, родина Прахових мешкала переважно в Римі. Саме тут народились старші діти Прахових: Олена Адріанівна (Льоля) (27.11/9.12.1871-10.01.1948) – майбутня гаптувальниця та Микола Адріанович (06/18.05.1873-25.11.1957) – науковець, мистецтвознавець, громадський діяч та художник.

А. В. Прахов повернувся з відрядження 1 січня 1874 р., а вже 30 січня цього ж року його затверджено на посаду доцента Петербурзького університету, де він викладає курс з історії грецької пластики, а з 1877 – історію грецького мистецтва. Перша лекція відбулась 22 лютого, про її новаторський підхід ми дізнаємось з ретельної критики Володимира Васильовича Стасова, який прискіпливо слідував за всіма працями Прахова.

Одночасно з 1.06.1875 по 1887 р., А. Прахова, за дозволом імператора, затверджено на посаді професора історії витончених мистецтв та викладачем до імператорської Академії мистецтв.

Треба додати, що діяльність Адріана Вікторовича не обмежувалась лише викладанням.

Професор Адріан Прахов допомагав другу юності Миколі Мурашку в організації створення Київської рисувальної школи, яка відкрилася 15 вересня 1876 р. за фінансової підтримки Олександра Миколовича Терещенка. [57, с13,19; 126, с 53] За часи існування школи її слухачами були понад три тисячі студентів [83, с.242].

Вітаючи відкриття Рисувальної школи він писав, про велику надую, що «щойно заснована в Києві школа» стане чимось більшим, ніж «могла б обіцяти за своєю програмою». [126, с 53]. Як буде розглянуто далі зі стін цієї школи вийшли такі майстри пензля як І.С.Іжакевіч, І.Ф.Селезньов, Х.П.Платонов, М.К. Пимоненко та інші, які склали основу сучасної української мистецької школи.

З 1875р. по 1878р. Прахов працює головним редактором художнього відділу в ілюстрованому тижневику «Пчела», де панували ліберальні та новаторські погляди. Обійнявши посаду, А.В. Прахов почав збирати матеріал до вивчення мистецької спадщини Т.Г.Шевченка, якого цінував перш за все як поета.

У 1876 р. номер 16 був присвячений Т.Г.Шевченку, його біографії та подробицям життя, зокрема виходить стаття Прахова «К рисункам Т.Г. Шевченко» присвячена мистецькій діяльності Т.Г. Шевченко, де Прахов вперше звертає увагу на Шевченко, як видатного майстра офорту, підкреслюючи, що

якщо живописні роботи Т.Г. Шевченко дуже нагадують брюлловські прийоми, то особливої уваги заслуговують його «граверські» роботи, виконані на міді «міцною горілкою» - як називали суміш концентрованої азотної (HNO_3) та соляної кислот (HCl). Далі Прахов перераховує відомі офорти Шевченка та просить читачів - власників робіт, відгукнутись та поділитись знаннями про роботи Т.Г.Шевченко – у малюнках або описі, щоб у подальшому посприяти з'ясуванню художнього типу «дорогого багатьом поета» [75, с. 7-8] (іл.2-6). Адріан Прахов зазначав, що щирій учень Брюллова Тарас Шевченко не міг не зазнати впливу геніальної "Помпеї", що йому до вподоби класичні наслідування. «Вправні начерки, часто карикатури на друзів, постаті натурників, власні портрети автора, — пише Адріан Прахов, — зроблені впевненим олівцем, контури різкі й манерно-витончені, світлотінь працює на пластичну передачу форм...» [126, с 52] Номер було надруковано 25 травня, а 18 травня цього ж року виходить Емський указ, спрямований на вилучення української мови зі сфери культури. Циркуляр дозволяв використання мови лише на рівні побутового вжитку, обмежуючи навіть театральні вистави та церковні богослужіння. Ця стаття Прахова була широко цитована, зокрема М. Драгомановим, знаходились критики щодо неточності окремих даних, проте вона стала поштовхом для подальших досліджень творчості Т.Г. Шевченко як художника та графіка.

Завершилась робота А.В. Прахова у журналі «Пчела» після статті на роботу Рєпіна «Протодиякон», яка була презентована на VI виставці «передвижників». Треба зазначити, що стаття повністю відповідала ідеї та задуму художника – показати «екстракт духовенства», в якому відсутня сама сутність - духовність. Ця стаття Прахова викликала роздратування президента Академії мистецтв із формулюванням, що зміст виходить із самих широких меж ліберальної пристойності. Адріан Вікторовича почала переслідувати цензура, після чого його було відсторонено від викладацької діяльності в Академії. Стаття Прахова вийшла друком лише у 1937 р..

Цього ж 1878 року, у Петербурзі народилася третя дитина подружжя Прахових - Ольга Адріанівна Прахова (Аляб'єва) (04(16). 07. 1878 р.- 1950 р).

У 1880 році Прахов захищає дисертацію «Критические наблюдения над формами изящных искусств. Зодчество Древнего Египта» [71]. Історія Єгипетської подорожі А.В. Прахова докладно викладена у Є.Жаркова [28]. Книга Прахова «Зодчество древнего Египта» стала засадничою у вивченні мистецтва Давнього Єгипту в імперії на університетському рівні [28, с.503].

Разом із тим, Прахова все більше захоплює «рідна старовина» [81, с. 40].

Дослідження пов'язані з відкриттями мистецтва доби середньовіччя почались у 1880 році, коли разом із Н. Сультановим вони здійснили археологічну поїздку. Поїздка почалася з розкопки курганів Могильовської губернії, надалі були заплановані археологічні дослідження у Новгородській, Псковській, Московській, Ярославській, Володимирській і Київській губерніях. Плануючи дослідження вчені звернулись до Археологічного Товариства з проханням про рекомендації губернаторам і преосвященним названих губерній, щодо сприяння художньо-археологічним цілям: дослідженням будівель, внутрішнього оздоблення церков, ознайомлення з різницями. Товариство визнало за можливе виконати це прохання 26 травня 1880 р. [83, с 157].

А.Прахов згадував: «Мій приїзд до Києва у 1880 році був для мене одкровенням! Софіївський собор, його дивовижні мозаїки; як усе це запаморочило голову, заповонило серце! Я палав бажанням захопити все це і ніколи не розлучатися!..» [76, с 94].

Захоплення Прахова давньоруськими пам'ятками підтримав міністр внутрішніх справ граф Д. Толстой. Зберігся цікавий лист Прахова до нього, де Адріан Вікторович під враженням від побаченого у Києві пише, що Київ затримав його на все літо, і він працює з науковим інтересом [98,с 79].

Можна сказати, що з 1880 року починається «український» період Адріана Прахова, який був найбільш плідним та закарбував ім'я Прахових у серед дослідників старовинної культури України- Русі та зодчих Києва.

Український період А.В. Прахова досліджено А.Пучковим, зокрема розшифровка щоденників Прахова, щодо роботи у Кирилівській церкві, Ульяновським – основний дослідник Володимирського собору та Ричков П. та

Гаврилюк С. – діяльність Прахова у зв'язку з відновленням та реконструкцією Успенського собору у Володимир-Волинському. Сторчай О. – у т.ч. робота, присвячена викладацькій діяльності А.Прахова, Куковальська Н., Нікітенко Н. Преловская І. описали діяльність Прахова пов'язану з роботами у Софійському соборі. Для отримання повного уявлення про масштабність українського періоду необхідно узагальнити праці.

Дослідження почались з вивчення київських пам'яток середньовічної сакральної архітектури та мистецтва – Софійського собору, Кирилівської церкви та Михайлівського Золотоверхого собору. Прахову належить видатна роль у відкритті, дослідженні і популяризації художньої спадщини Київської Русі і, передусім, пам'яток Києва [122,123].

На сьогодні відомо, що серед вчених-дослідників архітектурно - мистецької спадщини України, ХІХ - початку ХХ згадується лише А.Прахов [34, с.17].

У 1880 році, А.В. Прахов із захопленням почав роботу з очищення від вікової «копоті» образу «Миколи Мокрого», що знаходився на хорах Софії Київської [83].

Унікальність підходу А.В. Прахова до вивчення та копіювання фресок не в самому процесі копіювання, до Прахова також здійснювали копії, проте роботи мали вибіркового та епізодичний характер, виконавці часто не дотримувались точності перенесення оригінального зображення. Прахов же надав копіювальним роботам систематичного та наукового характеру, обґрунтувавши необхідність дотримання точності, зробив копії як старих, так в нових робіт. [101, с. 330-331]. Отже новаторство підходу полягало в точності та систематизації отриманих результатів.

Під час реставраційних робіт у Софії київський Праховим було винайдено та реставровано 22 нових зображення [40, с. 164]

Зокрема, одним з найзначніших винаходів є купольні мозаїки чотири Архангели та Христос Пантократор (іл. 11-16), в подальшому імітовані під

мозаїчні зображення розпис М.Врубелем під керівництвом Прахова. Адріаном Вікторовичем у Софії Київській був безпосередньо проведений повний цикл реставраційних робіт від прискіпливого пошуку під шарами нової фарби, розроблення новітніх методів очищення, закріплення, копіювання, проведення наукових реконструкцій, пошук фінансування та, урешті-решт, проведена масштабна наукова робота дозволила довести існування у Києві власної іконописної школи XII ст., що започаткувало не лише хвилю досліджень, але лягло в основу нового наукового курсу з вивчення середньовічної доби мистецтва України-Русі.

У тому ж 1880 році, одночасно з вивченням та зняттям копій стародавніх фресок в Софії Київській, Адріан Вікторович знайомиться з реставраційними роботами, що відбуваються у Кирилівській церкві [83, с 157]. Кирилівській церкві (XII ст.) Прахов надавав особливого значення, підкреслюючи її значущість як однієї з видатних пам'яток та духовного центру доби Київської Русі, одному з найдавніших духовних центрів України. Прахову вдається довести, що фресковий живопис, який зберігся, в Кирилівській - майже 800 кв. метрів старого стінопису, належить до середини XII ст. [83, с 170]. Такого висновку вчений доходить після ретельного вивчення стилістики мистецтва Візантії, Єгипту, Сирії, та порівняння її зі знахідками у Києві.

Прахов наголошував, що порівняльний аналіз досліджених пам'яток архітектури показав, що стінописи Кирилівської церкви за рівнем художнього виконання, і за змістом найвищі, оскільки саме в кирилівських фресках картини мають побутовий характер, відображаючи життя Св. Кирила Олександрійського з деталями княжого побуту та давньоруського одягу XII ст. [70, с. 109].

Під час вивчення стінописів Кирилівської церкви, Михайлівського Золотоверхого собору та Софії Київської, А.Прахов доходить до висновку про сформовану в Києві мистецьку школу, він підкреслює, що учень візантійського вчителя почав спостерігати дійсність та вносити свої спостереження у мистецтво. [72, с. 13].

Також, метою вивчення давних пам'яток стало прагнення підняти глибоко національне до значення загальнолюдського - це задача народів, яким доля судила стати великими [104, с 97].

Дослідження, присвячені фрескам Кирилівської церкви, були представлені Праховим у доповідях на V Археологічному з'їзді у Тіфлісі 1881 р. та в імператорському Російському археологічному товаристві 9 січня 1883 р., про що свідчать відповідні публікації здійснені автором. Вчений представив історію створення споруди, описав методику розкриття і дослідження фрескового живопису, сюжети відкритих стінописів, та надав оцінку їх високої художньої цінності.

Не менш значущою стала відновлювальна робота, що відбувалась під керівництвом Прахова, головним виконавцем якої став Врубель – тоді ще нікому не відомий митець, в якому Прахов побачив непересічний талант.

Для подальшого розвитку українського мистецтва важливо було залучення учнів рисувальної школи Миколи Мурашко до монументальних робіт. Ця робота, як і подальше їх залучення для стінопису у Володимирському соборі, надали безцінний досвід власної роботи, роботи під керівництвом досвідчених мистців, додав віри у власні сили та спонукав до подальших кроків зі здобуття мистецької освіти.

До робіт у Кирилівській церкві були залучені: М. Пимоненко, І. Шульга, І. Іжакевіч, І.Ф.Селезньов, Х.П.Платонов, Г. Светлицкий, П. Альошин. А. Курінной, В. Отмар, С. Костенко, И. Єгоричев, В. Замирайло — вони працювали під керівництвом та керівництвом М. Глоби та М. Врубеля протягом 1884–1885 рр.. [83, с 173].

Одним з легендарних образів Кирилівської церкви – став образ Богоматері з Немовлям, виконаний М.Врубелем. Портретне сходство з дружиною А.В.Прахова – Емілією Львовною настільки влучне, що породило безліч пліток та історій не лише серед сучасників, але є предметом народження чисельних романтичних історій сьогодення. У публіцистичних джерелах згадують Прахова

як людину, яка через «ревності» не допустила Врубеля до робіт у Володимирському соборі. У дослідженнях, присвячених роботам у Володимирському соборі докладно описані причини, за якими ескізи Врубеля не були прийняті в роботу [104]. Але така впізнаваність образу через століття була використана у роботі праонуки А.В. Прахова – Олександрю Праховою у серіях її графічних робіт, присвячених жінкам родини Прахових.

На час роботи над розписами Кирилівської церкви, А.Прахов рекомендував Врубелю вивчати оригінали візантійських мозаїк та організував поїздку до Італії задля цього. Завдяки зусиллям Прахова з листопада 1884 по травень 1885 рр. Михайло Врубель разом з Смалуїлом Гайдуком (учнем школи Мурашко) працював у Венеції, Равенні і Торчелло, грошове забезпечення подорожі зробив Іван Миколович Терещенко. [83, с 173 -174].

Відновлювальні роботи у Кирилівській церкві переважно було завершено у 1885 році [83, с 153; 52, с 33]

2005.– Прахов вважав за необхідне ретельно вивчати та описувати зв'язки між візантійським та давньоруським мистецтвом. У подальшому, відомий науковець, учень А.В. Прахова – Ф. Шміт досліджував стародавнє мистецтво, зокрема звертаючись до порад та рекомендацій свого вчителя.

Під час вивчення спадщини доби середньовіччя, Праховим було здійснено опис храмових споруд, їх обміри та опис, здійснено первинну атрибуцію знайдених старожитностей, зроблено їх порівняльну характеристику та наведено оцінку історико-художнього значення.

Керівництво роботами з оздоблення Володимирського собору можна назвати визначальною працею А.В. Прахова. За його власним визначенням Собор став для нього синтезом всіх його теоретичних досліджень [76, с. 64].

20-тирічне Спорудження Володимирського собору, розпочате у 1862р. завершилось у 1882 року. У 1884 р. А.В. Прахов складає проект та організовує внутрішні роботи з оздоблення нового собору у Києві. Оздоблення Володимирського собору - колосальна праця, що ніби є квінтесенцією вивчення фресок Софії Київської, Михайлівського Златоверхого монастиря, Кирилівський

церкви. У зв'язку з керівництвом оздоблювальними роботами у Володимирському соборі, А.В. Прахов переводиться з Петербурзького до Київського університету, де впродовж 10 років (1887-1897pp) працює на кафедрі історії витончених мистецтв Ун-та Св. Володимира на посаді ординарного професора.

Ще наприкінці 70-х років серед учасників Мамонтовського круга, одними з ідеологів та засновників якого були брати Прахови, виникла ідея зробити ілюстровану Біблію. Автором ідеї був Мстислав Прахов, ілюстрації до майбутнього видання зробили І. Репін, В. Полєнов, І. Крамской, В. Васнецов, К. Савицький та В. Суриков. Проте цензура не дозволила таке видання. Володимирський Собор став деякою мірою такою ілюстрацією – де в рамках єдиного простору було об'єднано мистців саме таким задумом – ілюстрація на стелях собору. На відміну від стилістики розписів церковних споруд - де стінопис був канонічним, стінопис Володимирського собору виконано у світський манері .

В основу розписів собору було покладено звернення до найвищого задуму – відродження художньої форми через призму переосмислення староруського живопису.

Проект розпису як ідея мав свою історію пошуку. Для ретельного вивчення історичної частини Прахов здійснив подорож до країн, у яких знаходяться пам'ятки ранньохристиянського мистецтва: Єгипет, Нубію, Судан. Результатом подорожі стала доповідна записка з підготовленими рисунками на всі найважливіші частини внутрішнього оздоблення собору Для створення проекту Прахов опрацював загалом 21 храм із розписами та мозаїками різного ступеня збереження та використав дані рукописів. Цей проект ретельне наукове дослідження найголовніших візантійських споруд [104с 100с].

Прахов розробив програму розпису собору, знайшов та запросив художників, він здійснював нагляд за технічним виконанням робіт. До того ж Праховим були розроблені проекти мармурових іконостасів, мідних решіток, кліросу собору, чисельних орнаментів у візантійському стилі [101, с 353].

Оскільки характерною рисою візантійських храмів були повністю розписані стіни, Прахов використав такий підхід для оздоблення Володимирського собору [104, с. 101].

Жоден декоративний елемент, який покривав вільні від іконопису площі собору, не створювались заради простого заповнення простору. Всі орнаментальні елементи несуть і собі елементи символічності, та сакрального сакральний змісту [104].

До участі в розписах буди залучені талановиті молоді, але вже досвідчені майстри – Васнецов та Нестеров, запрошені В. Котарбінський та брати Сведомські. Прахов залучив до проекту і учнів рисувальної школи М.Мурашко. всього біля 220 учнів. Серед них ті, хто залишив найвагоміший слід: **Сергій Костенко** (1868, Київ – 1900, Париж), 1889 р. закінчив школу М.Мурашка.[104, с. 332-337], **Віктор Замирайло** (1868, Черкаси – 1939, Петергоф), 1881-1884 у школі Мурашка; 1880-1884 -в Кирилівській церкві, 1885-1890 у Володимирському соборі (орнаменти й сло'янська в'язь) [104, с.338-343], **Микола Пимоненко** (1862, Київ – 1912, Київ), 1878-1882рр - учень у школі Мурашка; 1882-1884 у Володимирському соборі (ікони св.Анна і Микола Мірлікійського), академік з 1904 р [104, с328-331], **Володимир Карлович Менк** (1856,Архангельськв–1920 Київ). [104, с 348-350], **Степан Яремич** (1869 – 1939) [104, с.343-345], **Олександр Курінний** (1852 – 1914), та інші учнів школи Миколи Мурашка [104, с.345-347]. **Олена Прахова** [1871 – 1948], автор вишитої «Плащаниці» за малюнком В.Васнецова – унікальний витвір гаптованого мистецтва. [104, с. 384-396]. Загалом у розписі собору брали участь понад 200 учнів рисувальної школи М.Мукашко, серед них юні Анна Крюгер та Олександр Мурашко.

Керівником усіх робіт із внутрішнього оформлення собору від початку й до кінця був професор історії мистецтв Петербурзького і Київського університетів Адріан Вікторович Прахов [104, с 96].

Унікальним явищем за час розписів Володимирського соборі стало те, що Прахову вдалось таки згуртувати осередок мистецтва. Художники, які

працювали у соборі досить швидко отримали назву «соборяне», під якою увійшли в історію проекту, котрий став яскравою віхою життя Адріана Вікторовича. Після закінчення розпису він невдовзі повернувся до Петербурга, а родина А.В. Прахова (крім молодшої доньки Ольги) залишилась у Києві.

Створення у Києві Міського музею.

1888 року відбулася перша невдала спроба створення у Києві Міського музею Товариством шанувальників старовини та мистецтва. До цього товариства входили: професори В. Антонович і А. Прахов, історики О. Лазаревський та брати П. і Ф. Лебединцеві, редактор «Київської старовини» О. Лашкевич, Н. Терещенко, Б. Ханенко, А. Бродський»[101, с 349.]

1894 року прогресивна міська інтелігенція, професори університету Св. Володимира, вчені-краєзнавці, представники освіченої буржуазії, які захоплювалися колекціонуванням, вдруге порушують питання про Міський музей. 21 травня 1894 р. Прахов на перших зборах Комітету з утворення у Києві Міського музею зробив доповідь про завдання такого музею. На зборах були присутні: губернатор А.Томара, віце-губернатор Д.Фьодоров, князь Н.Рєпнін, міський голова С.Сольський, історики В.Антонович та О. Лазаревський, архітектор В.Ніколаєв, а також Б.Ханенко, О.Терещенко, В. і Я.Тарновські та інші. У цьому ж році Богдан Іванович Ханенко розробив статут і програму музею» [101, с 349].

З 1897 року Товариство шанувальників старовини та мистецтва, головою якого був обраний Ханенко, повністю вирішує всі питання щодо створення Міського музею. У статуті Товариства, затвердженому Міністерством внутрішніх справ 8 лютого 1897 р., відзначалося, що метою діяльності є збирання пам'яток старовини та мистецтва як в інтересах науки так і для розвитку художнього смаку та освіти. Пунктом 2 відмічалось, що засобом здійснення поставленої є створення музею з колекціями: археологічною, історичною, мистецькою та художньо-паросиловою. [101, с. 349].

Але на момент самого створення музею, А.Прахова в Києві вже не було, таким чином, його прізвище не задується серед засновників.

Особливості викладацької діяльності А.Прахова.

А. Прахов не лише читав курс, але й провадив практичні заняття та консультації з історії античного мистецтва, що на той момент було новаторським методом. Викладання обмежувалось лекційною частиною. Темою практичних занять було візантійське мистецтво VI–XII ст., у 1894-95 рр., коли курс лекцій і практичні заняття були присвячені давньоруському мистецтву, він вводить до навчального процесу екскурсії з вивчення київських пам'яток давньоруського мистецтва, навчаючи студентів як філологічному, так і стилістичному методам дослідження. [99, с. 276; 101, с. 333].

Програма лекцій Адріана Прахова була присвячена античному мистецтву Греції, Риму, Етрурії, темою практичних занять Прахова було «розгляд найважливіших пам'ятників християнського мистецтва.» [101, с. 334, 338]

«Практичні заняття у Прахова були присвячені візантійському мистецтву – храму Св. Софії в Константинополі (532-537), соборам Сан Марко у Венеції і Успіння Богоматері в Монреалі біля Палермо (кінець XII ст.). У контексті цих трьох визначних архітектурних пам'ятників візантійського мистецтва професор Прахов розглядав і київські — Софійський, Михайлівський Золотоверхий собори, Кирилівську церкву». [101, с. 338]

У 1897 р. після закінчення робіт у Володимирському соборі А.В. Прахов повернувся на колишню кафедру Санкт-Петербурзького університету [83, с. 159]. Там, переважно, читав курс історії античного мистецтва. За спогадами професора Харківського університету Федора Шміта курс з історії, античного мистецтва проф. Прахов починав викладати з Лаокоона, і від Лаокоона переходив до Елгінських мрамурів. Федір Шміт згадував та наголошував, що мав щастя бути учнем Прахова, та може довести унікальність методу викладача Прахова не лише тому що його лекції були захоплюючими, викликали жвавий інтерес та жоден з відомих лекторів, на думку Шміта, не мав

такого ораторського викладацького таланту, він наголошує, що Прахов, як вчений, на десятки років випередив своїх сучасників. Називаючи Прахова своїм вчителем, емоційно наголошує що своєю вдачею та захопленістю наукою завдячує саме Адріану Вікторовичу [101, с .332]

Церква в Новій Чорторії - архітектор Адріан Прахов.

У 1900-1902 рр. в Україні було реалізовано архітектурний задум Адріана Прахова в містечку Нова Чартория Волинської губернії Новоград-Волинського повіту. Замовницею на невелику церкву-усипальницю св. Петра на могилі Петра Оржевського була Н.Оржевська. [29] Усипальниця за стилістикою нагадує Володимирський собор - це двох'ярусна однокупольна будівля. На першому ярусі був розташований мармуровий саркофаг, а другий ярус виконали як храм. До оздоблювальних робіт, інтер'єру церкви були виписані італійські майстри по мармуру та по мозаїці. Для розпису церкви запросили– Михайла Нестерова. Він кілька разів гостював у Чорторії на запрошення Н.Оржевської. Для усипальниці Нестеров розробив ескізи і написав чотири великі вівтарні ікони. Ікони виконані олійними фарбами на цинкових пластинах.

Отже, до українських знахідок А.В. Прахова відносяться відкриття та дослідження залишків давньоруської церкви, збудованої Володимиром Мономахом у м.Старгородці, неподалік м. Остер (Чернігівська обл) - 1881р. описав про збереження алтарної абсиди церкви та проведені роботи: очистка абсиди до підлоги, знаття плану, креслення та замалював загальний вигляд «руїни» [83, с. 158].

У 1886 – 1888 рр. А.В.Праховим проведено низку дослідницьких робіт, з вивчення архітектурної спадщини Волині, зокрема йому належить провідна роль у відновлення Успенського собору у Володимирі-Волинському [91, с. 297],

Археологічні розкопки, обстеження територій та фотофіксація руїн Успенського собору XII ст. (іл.24-26), та дослідження підземних частин храму. На основі вивчення кладки стін підтвердилося припущення, що собор є справді пам'яткою архітектури XII століття. У звіті послідовно прописані ознаки за

якими зроблено висновок, щодо приналежності собору до споруд XII ст. [91, с. 300].

Також зняті копії з вцілілих фресок, у підземних частинах храму знайдені давні поховання, що були описані в історичних джерелах. Відкрито рештки мозаїчної підлоги [9, с. 308-309]

До знахідок Прахова на Волині відноситься «Стара Катедра» в урочищі Федорівщина, обстеження будівлі Святогірського Зимнівського монастиря, що згадується у писемних пам'ятках XI ст. Завдяки багаторічним наполегливим зусиллям А. Прахова щодо відродження собору в селі Зимні, у лютому 1893 року Синод видав указ про відновлення православного монастиря «з найменуванням його "Святогірським Успенським Зимнівським жіночим монастирем"». [9, с. 312]. Прахов здійснив обстеження будівлі Загорівського монастиря Різдва Богородиці - осередку освіти та мистецтва середньовічної Волині, із фіксуванням рідкісних стінописів, що збереглися із зображенням в композиції Покрови Божої матері родин Загоровських і Чацьких та скульптуру. [9, с. 311 - 313].

За результатами діяльності на Волинщині було складено та видано фотоальбом альбом волинську старовину. [9*с 278]

А.Прахов започаткував системний науковий підхід до фіксації пам'яток давнього монументального живопису. Він обґрунтував необхідність зняття точних копій у розмірі оригіналу (іл. 17-19), щоб вони слугували наочним протоколом про стан пам'ятки у момент її відкриття, та залишались як свідок в разі перебудови та відновлювальних робіт [70]. Каталог виставки копій з пам'яток мистецтва в Києві X -XII ст., містить 202 акварелі та малюнки з стінописів виконаних в Софії Київської, Михайлівському соборі та Кирилівської церкви, наведено детальний план Кирилівської церкви [69].

2.3. Внесок М.А. Прахова та пов'язаних з ним осіб.

Творча та наукова діяльність молодшого покоління Прахових – дітей Адріана Вікторовича Прахова та Емілії Львовни Прахової залишається

малодослідженою. Документи розпорошені в різних архівах. За часів незалежності документи та артефакти почали «знаходитись» у фондах музеїв та надходити до архівів.

Ймовірно, на це вплинули бурхливі революційні роки і Праховим доводилось «виправдовувати» своє не пролетарське походження.

Найвідомішою працею Миколи Адріановича є книга спогадів «Сторінки минулого», яка вийшла російською мовою у 1958 році у Києві. Автор висвітлює спогади про творче життя та спілкування членів родини, книга має дуже цінний матеріал про творчі шляхи митців, характер їхнього спілкування, процес створення робіт та творчу атмосферу, яка існувала як у родині, так і за її межами. Тут оприлюднено сторінки щоденника А.В. Прахова, його взаємини з митцями: Репіним І.Є., Котарбінським В.А., Мурашко О.О. та іншими художниками – близькими друзями родини та митцями, які сформували коло художників «соборян». Зокрема в книзі були опубліковані «білі» плями з біографії М.А.Врубеля

В родині Адріана Вікторович та Емілії Львовни (Мілютіної) Прахових було троє дітей: Олена Адріанівна, Микола Адріанович, та Ольга Адріанівна.

Микола Адріанович Прахов, як і його дружина Анна і сестра Льоля – відіграли вагомий роль у становленні українського мистецтва.

На жаль, окремих наукових праць, присвячених Миколі Адріановичу небагато. Основними його дослідниками можна вважати Сторчай О. та Ременяку О. Важливі дані перш за все знаходимо у автобіографії Миколи Адріановича, яку в рамках статті в повному обсязі, наводить Сторчай О. [100, с.320-327]. Сьогодні це базове джерело подальших наукових пошуків. Згадується М.А. Прахов і в наукових працях А. Пучкова та З.Чегусової, також у зв'язку з дослідженням творчості Федіра Красицького, з яким у Миколи Адріановича були дружні та творчі стосунки. Серед останніх досліджень Микола Адріанович та його дружина – Анна Крюгер-Прахова неодноразово згадуються у наукових роботах Д.Добріян, присвячених творчості О.О.Мурашко.

Микола Адріанович Прахов (1873–1957) народився 18 травня 1873 року в Римі. Невдовзі родина Прахових повернулась в Петербург, де Микола захворів. За порадами лікарів мати їде з ним на південь Франції. Хвороба завадила навчатися Миколі Адріановичу в царині фізико-математичних наук, а пізніше і на механічному факультеті [100, с.320].

У Київ Микола Адріанович уперше потрапив у 1881 році [76, С.11], коли його батько розпочав роботу над розкриттям фресок у Кирилівській церкві.

У 1884 – 1892рр Микола Адріанович - учень II-ї Київської гімназії, де переважно навчались діти «різночинців», а характер викладання доволі ліберальний. Після закінчення гімназії, у 1892 році він вступає до Московського університету на фізико-математичне відділення, але через погіршення стану здоров'я змушений лишити навчання.

Перший творчий та керівний досвід М.Прахов отримує у 1895–1896 рр., коли разом з художниками К. О. Коровіним та М. В. Досекіним здійснював спільні наукові подорожі на північ імперії, керував будівництвом і розміщенням експозиції виставкового павільйону. Отримавши кошти за проєкт, у 1896 році здійснив подорож до Європи за маршрутом Генуя, Рим, Венеція, Відень, де вивчав мистецьку спадщину.

У 1898 році знову вступає до Київського політехнічного інституту на механічне відділення, і через рік знов змушений полишити навчання через хворобу.

З 1899р. М.А. Прахов присвячує себе творчій діяльності- починає розробляти орнаменти для художньої кустарної промисловості та виїжджає на етюди, робить ескізи пейзажів.

Дитинство Миколи Адріановича проходило в мистецькому середовищі родини Прахових, серед художників та музикантів. Він часто спостерігав за роботою митців, про що неодноразово згадує у своїх «спогадах». М. Врубель був одним з перших вчителів Ольги та Миколи Прахових. У старших роках Микола відвідував рисувальну школу М.Мурашно, де подружився Олександром Мурашко (знайомі вони були раніше) та майбутньою дружиною – Анною

Крюгер. Тож мистецька діяльність не була для Миколи Прахова чимось зовсім новим.

Перше значне замовлення Микола Прахов отримав у 1899р. від Є.А.Соколово-Бородкіної в м.Єлісаветград (Кропивницький) на орнаментальний розпис невеличкої церкви. Для цього, за порадою батька, М.Прахов збирає групу молодих талановитих митців, куди входять: Шаврін Федір Володимирович (1881 -1915) – [20] Боханов Іван Микитович – (1886-1919), Ільченко Дмитро Ілліч (1878-1963) [7]. Завмирайло В.Д. (1868—1939) інших перерахованих художників Беяновського, Гартунга, Моїсєєнко не вдалось встановити. На керівну посаду створеної артелі, за порадою А.В. Прахова, запросили досвідченого «маляра» Кудріна. Отримані на проєкті кошти він знову витрачає на навчання. У 1900р. здійснює подорож до Парижу на Всесвітню Виставку, де протягом шести тижнів вивчав сучасне мистецтво - «Новий стиль». [100, с.320] Паризька виставка проходила з квітня по листопад і була сенсацією та символом початку нового століття з демонстрацією найновіших технічних досягнень у галузях техніки та машинобудування, культури та мистецтва.

По поверненні, у 1900 – 1901 роках, М. Прахов продовжує роботу художньої артелі, підкреслюючи, що митці зацікавлені у відродженні українського народного мистецтва. Зацікавленість народною творчістю панувала в колі художників Адріана Прахова, отже не дивно, що інтерес такий інтерес зберігся у нащадків. Наступники проєктами в артелі М.Прахова стали: організація кустарного пункту у с. Сунки Київської губернії Черкаського повіту, куди Микола Адріанович був запрошений княгинєю Н.Яшвіль, для допомоги в організації кустарного пункту, який до 1913 року охопив 500 кустарів. З довідкової літератури дізнаємось про надзвичайних успіх, який досягли майстри вишивальниці та ремісницькі майстерні. Зацікавившись українським народним мистецтвом, Микола Прахов відродив красу української вишивки, завдяки його зусиллям твори її користувались широкою популярністю, з успіхом продавалися в салоні у Парижі. Там же М.Прахов інструктував столярів-самоуків: Опанаса Карпенка, Опанаса Семака та Руфа Салганова, які за рисунками М. Прахова

виробляли меблі, панелі, внутрішнє та зовнішнє опорядження будинку в с. Сунки [100; 32 с 57].

У 1900-1902 роках артель виконувала роботу з розпису церкви у Нова Чарторія Волинської губернії Новоград-Волинського повіту. Настінний живопис у церкві виконав Завмирайло за ескізами Нестерова, орнаментальна частина- роботи М.Прахова. У цей же період М.Праховим були розроблені і встановлені пам'ятники на могилах М.В.Гудим-Левкович та родини В.В.Тарнавського на цвинтарі біля Аскольдової могили. [100, с.321]

У 1902 році М. Прахов одружується з Анною Крюгер – дочкою відомого у Києві юриста. Друг Миколи Прахова – Олександр Мурашко бере шлюб з сестрою Анни – Маргаритою Крюгер. Таким чином Прахови та Мурашко стають родичами. Цей союз та дружні відносини між родинами, стануть рушійною силою у розвитку мистецтва України на початку ХХ ст.

Після одруження нова родина Прахових півроку - до березня 1903 р. перебуває у весільній подорожі: Відень, Венеція, Рим, Піза, Генуя, Каррара, Венеція, Рим, Неаполь та острів Капрі [100, с.321].

Після повернення, Микола Адріанович займається редакторською роботою, та допомагає батькові в його проектах. Навесні 1905 р. М.Прахов вперше виставив свої орнаменти в Петербурзі на виставці «Нового общества художников», організованого молодими художниками О.О.Мурашком, Б.Кустодієвим, Д.Кардовським, Н.Піроговим та іншими, які закінчили академію мистецтв. [76, с. 169], цей факт дає нам уявлення про високий мистецький рівень, якого досяг М.Прахов.

У 1906 році Анна та Микола Прахови знов виїжджають до Європи, де залишаються до 1912 року. В цей час Микола Адріанович займається живописом, практикуючи етюди з натури (іл. 40,41, 42,44) вивчає живопис, на Капрі та Неаполі вивчає різні види художнього литва з бронзи. Багато працює з натури в Акваріумі. З цих етюдів народжується велика акварельна серія «Морське дно», яка зараз дає найбільш повне уявлення про манеру роботу та

графічний стиль Микола Адріановича (іл.45-49). В цей же час працює над створенням орнаментальних ескізів для килимів.

У 1913 році, разом з Іваном Їжакевичем, працює в експертній комісії на Сільськогосподарський та кустарній виставці у педагогічному відділі, художньо-кустарному, ремісницько-кустарному. Особлива увага приділялась створенню нових експонатів української народної творчості.

Початок ХХ століття був складним в економічному та політичному плані для України. Творча інтелігенція намагалась використати будь-яку можливість для становлення та розвитку українського мистецтва, при постійних змінах владного строю задача була не з простих. В цей час ініціативні художники створили професійне об'єднання для підтримки та просування інтересів. Так, разом з художниками О.О. Мурашко, М.Я. Козиком, П.Д. Жалко-Титаренко, Германовичем (не вдалось встановити ініціали), Г.Я. Комарем М.А. Прахов взяв участь в організації Першого в Україні професійного об'єднання союзу художників м.Києва та очолив його. За спогадами М. Жука до правління спілки, увійшли: О. Мурашко, М.Жук, М.Бурачек та Ф. Кричевський, очолив об'єднання М.Прахов.

М.А.Прахов працював в редколегії відділу мистецтв Держвидава (1919р.), разом з художниками Козиком та Нарбутом керував оформлювальними роботами. Надалі керував бригадою художників, що займалась оформленням установ – в основному орнаментальні розписи.

Микола Адріанович активно займається викладацькою діяльністю, та працює в якості інструктора і технологічного консультанта.

У літературі описано унікальне явище як вишивальницький пункт Прахових [58, с.139, 149-153]. Вишивальницький пункт працював у Києві до 1923 року. Активну участь у його роботі брала сестра Миколи Прахова – Олена Адріанівна, відома як неперевершений майстер художньої вишивки.

З 1924 по 1931 рік родина Прахових організовує «Студію Прахових», зареєстровану в Наросвіті. В студії працює вся родина. Микола Адріанович

викладає “Технічне малювання на тканині”, Олена Прахова – гаптування, Анна Крюгер-Прахова – малюнок та живопис.

З 1940 до 1959 року, з перервами, Микола Адріанович працює у Київському музеї російського мистецтва (Національний музей «Київська картинна галерея»). За свідченнями родини Микола Адріанович читає курс лекцій з мистецтвознавства для студентів академії. За згадками онуків Миколи Адріановича, студенти приходили на заняття просто до майстерні Прахових. При опрацюванні з архівних документів [Фонд 731] серед начерків Т.Яблонської, знайдено начерк чоловічої голови з підписом А.Прахов. (іл. 52). Візуальний порівняльний аналіз фотографії та начерка, говорить що запис помилковий. Також, враховуючи, що Адріан Прахов помер у 1916 році, він просто не міг зустрічатись з Тетяною Нилівною. Родичі кажуть, що Прахових часто плутали. Це не дивує, адже в родині є традиція називати дітей: Микола, Володимир, Адріан.

За життя Микола Адріанович брав участь у понад десяти виставках [100, с.328]. Наразі відомо про виставку 1912 року. В якій М.Прахов брав участь разом з молодшим Мурашко, Маневічем, Богомазовим, Бурдановим, Федіром Кричевським та Денісовим. За словами критиків, роботи Богомазова, Прахова та Денисова складали цілісне враження в просторі залу [61, с. 17].

Діяльність Миколи Адріановича та його вклад у мистецтво України нерозривно пов'язані його сестрою – Оленою Адріанівною Праховою (1871, Рим —1948, Київ) та дружиною Анною Августівною Крюгер-Праховою.

Олена (Льоля) Адранівна Прахова (1892-1940рр.) відома перш за все своєю унікальною за технікою виконання Плащаницею (іл.31), вишитою для Володимирського собору [104, с. 383 - 391]. Про дитинство Олени (Льолі) Прахової її вплив на художників-«соборян» неодноразово звертається М.А. Прахов у своїй книзі спогадів [76]. Олена Адріанівна – з юного віку стала майстром художнього шитва. Відомі роботи Олени Адріанівни, виконані з ескізами В.Васнецова та В.Котарбінського. Саме він, за даними родини, навчав Льолю малюнку. У фондах ЦДАМЛМ збережені акварельні малюнки Олени

Адріанівни, що донедавна були зазначені як виконані В. Котарбінським для О.Прахової, після проведеної експертизи 2014р., визнано авторство Олени Адріанівни (іл.32-35), члени родини також підтверджують, що Олена Адріанівна (Льоля) «непогано» малювала в стилістиці свого вчителя В.Котарбінського

Найбільшими дослідниками творчості Олени Адріанівни стали Т.Кара-Васильєва [30,31,32] та Є.Шудря, яка приділяє багато уваги унікальній техніці виконання вишивки «живописом голкою» [124]. Також у науково-публіцистичному дослідженні В.Ульяновського докладно описано технічних процес виконання вишивки Плащаниці, яку виконала Олена Адріанівна для Володимирського собору в Києві.

Образ Олени Адріанівни надихнув художника М.Нестерова на створення фрески Св. Варвари (іл.23). Схожість була настільки явною, що образ довелося переробити. Портрети Олени Прахової, писали майже всі художники «соборяне»: В. Васнецов, П. Свєдомський, М. Нестеров, М. Врубелю, О. Мурашко (іл.29).

Ім'я Анни Августівни Крюгер-Прахової (1876-1962рр.) - дружини Миколи Адріановича також нерозривно пов'язано зі становленням та розвитком художньої школи Києва. Нажаль її ім'я сьогодні не часто згадують, коли звертаються до періоду становлення української художньої школи. Анна Августівна отримала значну художню освіту: учениця студії Миколи Мурашко, слухач приватної студії Академії Делеклюза у Парижі 1899р.; студентка Петербурзької академії мистецтв майстерні П.О. Ковалевського (1901-1902), потім до 1906 року працювала у керівника батальної майстерні В.А. Рубо. Анна Августівна, за свідченнями колег та мистецтвознавців була неперевершеним майстром – анімалістом [61], (іл.55-58, 67-70) . Анна Августівна, безумовно є одним з найактивніших учасників мистецького життя Києва у першій половині ХХст. Навчання у Паризькій студії сформували основну стилістику робіт Анни Августівни. Її ранній творчості притаманні яскравий постімпресіоністичний стиль. Роботам раннього періоду притаманні яскраві тіні, протиставлені контрастні пари кольорів, сміливе використання ультрамарину. Її живописні

роботи, виконані на Капрі, майже буквально проникнуті сонячним світлом (іл.60,66).

З 1912р. Анна Августівна викладала Київському художньому училищі, куди її запросив О.Мурашко та В.Менк. Викладала Анна Августівна живопис та малюнок [61, с.17-19].

В цей час в КХУ навчались: Коновалюк Федір Зотикович (1897-1984) в КХУ - 1911-1915 рр.;Мане-Кац (Кац МаньЛейзерович) (1894-1962) в КХУ - 1910-1913 рр.; Осмьоркін Олександр Олександрович (1892-1953) в КХУ 1911-1913; Падалка Іван Іванович (1894-1937) в КХУ 1913-1917 рр.; Петрицький Анатолій Галактіонович (1895-1964) в КХУ 1912-1918 рр.; Седляр Василь Теофанович (1899-1937) в КХУ 1915-1918 рр.; Судомора Охрім Іванович (1889-1968) в КХУ 1907-1913 рр.; Тишлер Олександр Григорович (1898-1980) в КХУ 1912-1917 рр.; Хворостецький Іван Федорович (1888-1958) в КХУ 1908-1915 рр.; Шифрин Ніссон Абрамович (1892-1961) в КХУ 1912-1915 рр.; Шпінель Йосип Аронович (1892-1980) закінчив навчання у1914р. [66, с. 77-78]. Фундаментальна освіта викладачки та висока майстерність виховували у студентів художній смак, розуміння форми та сприяли становленню їх художньої манери.

У 1913 році О.Мурашко відкрив власну приватну школу. Школа знаходилась у найліпшому місті в Києві - на одинадцятому поверсі хмарочосі Гунзбурга. Студія стала новаторським центром викладання мистецької освіти. До викладання в школі-студії було запрошено Абрама Борисовича (Берковича) Козлова та А.Крюгер-Прахову. Навчання коштувало 25–30 руб. на місяць, проте з талановитих учнів плат не брали. [22, с.130] За ретельним дослідженням Д.Добріян, серед учнів школи були студенти, що невдовзі утворили «ядро Культур-Ліги»: Борис Аронсон, Маргарита Генке-Шифріна, Марк Епштейн, Ісак та Розалія Рабинович, Ісак Рабичев,Ісахар-Бер Рибак, Нісон Шифрін та ін. [22, с.131; 46].

Програма навчання в студії відповідала сучасним європейським традиціям.

З новаторських підходів у школі Мурашко, які відрізняли її студій Парижу та Мюнхена був молодший клас. На ньому передбачалось навчання малюнку з

натури вуглем та кольоровими олівцями, навчання олійному живопису в два тони, наступний етап – олійний живопис повна кольорова гама. За європейською традицією геометричних «гіпсів» в школі не було. Малювали з натури – квіти, овочі – усі живі пластичні форми. На останньому етапі підготовчого відділення малювали частини скелету. Малювання живої натури було більш складним але дозволяло учням звикати до аналізу форми, вміти розкласти форму на прості складові, синтезувати власні спостереження в фінальному вигляді враховуючи всі особливості. Замість гіпсових орнаментів пропонувалось малювати квіти.

У 20-ті роки минулого століття займалась оформленням агіт-потягів, разом з Василея Седляром займались оформленням агітпарохода [61,с. 23].

З 1924 по 1931 роки Анна Августівна, разом з М.Козиком заснувала «студію Прахових», де як ми бачили, працювала вся родина Прахових. Анна Августівна повною мірою втілювала європейські традиції студійного навчання, передаючи досвід наступним поколінням. Викладацьку діяльність вона здійснювала все життя. Лише в 1936 році вона стає членом союзу митців. Останнє місце роботи – викладач вечірньої художньої школи для дорослих у школі №138 на вул. Велика Житомирська.

Виставкова діяльність зовсім не активна відомо про персональну виставку 1907 року, яка відбулась у Міському музеї Києва, у 1916 р. у Міському музеї, де разом з нею участь: М. Бурачек, Є. Вжещ, В. Галімський, Л. Ковальський, М. Козик, Ф. Красицький, Ф. Кричевський, А. Крюгер-Прахова, М. Прахов, В. Менк, О. Мурашко, І. Селезньов, В. Фельдман, М. Холодовський. [22,с. 137], у 1938 році – «Осіння виставка робіт художників Києва» - на ній представлені роботи: «Мавзолей Шах-Зінд. Самарканд» «Мечеть Бібі-Ханум. Самарканд» «Дівчина-узбечка», «похмурий день», «В старому місті Ташкент.Ташкент» [61, с.25] . У 1995 році Саша Прахова – онука Анни Августівни влаштувала творчий проект «Жінка - закон долі», де були представлені роботи двох мисткинь.

Роботи Анни Августівни відрізняються за стилем мають яскраво виражений пост імпресіоністичний характер, відрізняється живописною грою

сонячних бліків, роботи буквально дихають повітрям. Її талант як анімаліста високо цінували колеги, тварини виконані дуже анатомічно, фігури на площині взаємодіють, та дуже влучно передають творчий задум художниці.

У музейних колекціях А.Крюнер-Прахова представлена досить обмежено. Можливо в силу того, що вона хибно вважалась «художником-прикладником», можливо підводило «походження».

В процесі дослідницької роботи встановлено, що в НХМУ зберігається робота – ескіз кошки, що спить, зроблений пастеллю на тонованому папері періоду навчання у рисувальній школі М.Мурашко (іл.55), один з варіантів дипломної роботи – «Катание на оленях» знаходиться у Краєзнавчому музеї в Івано-Франківську. «Набережна на о.Капрі» - в літературно-меморіальному музеї ім. Коцюбинського, м. Чернігів.

Висновки до розділу 2.

Діяльність родини Прахових у XIX – XX ст. припадає на період становлення та розвитку українського мистецтва, що охоплює добу від існування України в складі російської імперії до України в складі СРСР.

Висвітлено основні біографічні дані старших поколінь династії Прахових, їх оточення, діяльність та вплив на розвиток мистецтва в цілому, також узагальнені біографічні дані з розрізнених джерел, що дозволило ширше оцінити вплив родини на становлення мистецтва України наприкінці XIX – початку XX ст. В біографічному описі наукових здобутків А.В. Прахова зроблено акцент на «український» період його життя, викладено основні доробки у сфері відкриття, дослідження та популяризації давньоруської архітектури та мистецтва, описано діяльність, що сприяла зростанню інтересу вчених, митців, мистецтвознавців та меценатів.

Діяльність А.В. Прахова в галузі відкриття, дослідження й популяризації давньоруського монументального живопису в Україні сприяла посиленню інтересу як серед учених, так і в суспільстві.

Український період (1881-1897pp) А. В. Прахова можна умовно розділити на декілька векторів: перший – відкриття та археологічні знахідки (діяльність, пов'язана з відкриттям стінописів, мозаїки у сакральних спорудах: Київ, Чернігів, Волинь), другий – наукова діяльність (викладання в Київському університеті та робота, що сприяла створенню Міського музею у Києві), третій – керівництво внутрішнім оздобленням у Володимирському соборі. Окремо було приділено увагу висвітленню творчості Т.Г. Шевченка як майстра офорту. Хоча ця робота вийшла у 1876 р. і до археологічних пошуків ще 5 років, все ж вона свідчить про глибоку зацікавленість мистецтвом та літературним спадком України. Цінність наукової діяльності А.В. Прахова полягає в тому, що він першим розпочав системний науковий підхід до фіксації пам'яток давнього монументального живопису, обґрунтував необхідність зняття точних копій у розмірі оригіналу, що перевело їх у ранг наочних протоколів про стан пам'ятки у момент її відкриття та залишило їх як свідоцтво, як передбачав професор, в разі перебудови та відновлювальних робіт

Коротко окреслено можливі причини несприйняття та замовчування у енциклопедичних виданнях діяльності А.В. Прахова.

Така ж тенденція до «замовчування» простежується і в другому поколінні Прахових – його невістки, дочки та сина. Цей період припав на становлення спеціалізованих навчальних закладів, діяльність художників-фундаторів українського мистецтва та зародження українського авангарду. Незважаючи на високу оцінку сучасників, з невстановлених причин важливість діяльності Миколи Прахова, Олени Прахової та Анни Крюгер-Прахової замовчувалась. У статтях, що описують діяльність митців початку ХХ ст., їх імена вміщуються «серед інших» або «інші засновники». Прізвище Прахових згадувалось в контексті оздоблення Володимирського собору з приводу художника Врубеля. Часто біографічні дані та родинні зв'язки сплутані.

Висвітлено важливість внеску другого покоління династії Прахових – мистецтвознавців, художників та майстрів декоративно-прикладного мистецтва,

їх подальший вплив на становлення, формування та розвиток української школи мистецтва та мистецтвознавства.

Друге покоління Прахових сприяло становлення української мистецької освіти – через синтез досвіду європейських студій та класичної академії, школу рисунка, сприяли передові погляди митців, їх енергія та бажання вчити. Вшгсок Олени Прахової в становлення та розвиток промислової вишивки в Україні на сьогодні є слабо вивченим. Таким чином, діяльність перших двох поколінь можна охарактеризувати як таку, що формує мистецький шлях, перебуваючи в авангарді процесу становлення.

Розділ 3. НОВІ ПОКОЛІННЯ ПРАХОВИХ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ ДРУГОЇ ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.

Розділ присвячено виставленню творчого внеску молодших поколінь династії Прахових, чия діяльність припадає на XX-XXI століття та їх вкладу в сучасне українське мистецтво.

3.1. Становлення українського модерну. Графіка та каліграфічний живопис О.М.Прахової, її зв'язок з мистецьким середовищем України.

Підписом «Саша Прахова» позначені твори Олександри Миколаївни Прахової (1950 – 2011) — визначної представниці української графіки доби постмодернізму в українському мистецтві з родоводу Прахових. Її прадід — археолог, мистецтвознавець, художній критик, керівник групи художників, які здійснювали розпис Володимирського собору у Києві, Андріан Прахов. Прабабуся — Емілія Прахова, була моделлю М. Врубеля для образу Богородиці в іконостасі Кирилівської церкви у Києві. Бабуся — художниця Анна Крюгер-Прахова, батько Микола Прахов — доцент Київського університету, біолог, чоловік — художник Євген Гончаров.

У 1975 р. Олександра Миколаївна Прахова закінчила Київський художній інститут, де навчалась у видатних українських графіків — Василя Касіяна та Василя Чебаника. З першого курсу КДХІ підтримувала зв'язки з українськими нонконформістами — Сергієм Параджановим, Іваном Дзюбою та братами Ілленками. З 1980-х рр. стає відомою як майстриня каліграфії, кольорової літографії та шовкографії, а далі як представниця «нової хвилі» в українському мистецтві, експериментатор, новатор. О.М. Прахова, будучи майстром книжкової графіки, активно співпрацювала з видавництвами «Молодь», «Веселка», журналом «Барвінок». У кін. 1990-х – на поч.. 2000-х вона стала арт-директором галереї «Університет» при Київському університеті, здійснивши більше 70 сучасних арт-проектів.

Творчість Саші Прахової як книжкової графіки добре відома поколінню українських дітей, народжених у 1970-і – 1980-ті рр. Плідним досвідом художниці на цей період стало понад два десятки проілюстрованих дитячих книжок, і це лише для видавництва «Веселка». Прикладом постмодерного періоду творчості майстрині може бути серія робіт «Aqua-Vita», каліграфічні «Листи у небо», серія творів, присвячених жінкам родоходу Прахових. Останні експонувалися на виставках: «Femina Lex Fati», «Свято», «Солодко». У них найяскравіше виявляються особливості художнього почерку Олександри Миколаївни — імпульсивність та емоція миті, влучне та майстерне поєднання плями та лінії.

У серії жіночих портретів на тему «Емілія» простежується поєднання тексту, каліграфії та зображення. Дана тема народилася як переосмислення відомої роботи М. Врубеля «Жіноча голова (Е. Л. Прахова)». То був етюд до ікони «Богоматір з Немовлям» для іконостасу Кирилівської церкви в Києві. Схожість ідеї поєднання відомого класичного твору з принципами сучасного мистецтва дещо нагадує «Мону Лізу з вусами» М. Дюшана. Але сенси закладені Олександрою Миколаївною і Марселем Дюшаном різні: у неї це не гротескне осміювання відомого зображення, бо нагадує звернення крізь призму часу, лист у минуле, символічно представлений образом Богоматері, де текст створює мерехтливу фактуру. Це новий сплав почуттів, своєрідна гра з мистецтвом, витончений приклад деконструкції.

Інша серія — «Femina Lex Fati», метою якої, як зазначала сама Олександра Миколаївна, було створення абсурдно великого (безкінечного) графічного фризу з переплетінням жіночих тіл та каліграфії. Поєднання досконалої краси жіночого тіла та каліграфії є довершеною основою за своєю суттю. Саша Прахова підкреслювала, що вона, виступаючи як деконструктор, рушить та забруднює гармонію білого аркуша задля створення нового об'ємного образу.

У зверненні до теми родини бачимо цитування роботи Олександра Мурашка «Мак» (портрет Ольги Адріянівни Прахової в маскарадному вбранні). Ольга Прахова — двоюрідна бабуся Саші, з якою її родина була у тісних зв'язках.

Історію створення роботи Саша знала докорінно, з перших вуст — від свого дідуся, який був приятелем з дитинства О. Мурашка. Один з творів Олександри Миколаївни на цю тему «Дівчинка-мак» виконаний олією на полотні, інший «Дівчинка-мак. Літо» — аквареллю на папері. На портреті О.Мурашка стоїть юна дівчина — Ольга Прахова (Аляб'єва). Ольга позувала О. Мурашку неохоче, з невдоволенням. Зберігаючи основний мотив — дівчинку в ореолі червоної піни маскарадного вбрання, Саша Прахова змінює настрій дівчини, композиційне заповнення. За рахунок іншої стилістики змінюється сприйняття твору, але зберігається тепле ставлення до моделі. Ілюстративні роботи Олександри Миколаївни не порушували складних соціальних проблем, утім, вирішували складні для художника задачі — робота з червоним кольором та використання техніки а-ля прима. Акварелі Олександри Миколаївни зроблені без попередньої замальовки олівцем, тобто наживо [42].

Постмодерна естетика різнобічна. Вона не системна, навіть антисистемна, позбавлена догми та відкрита до концептуальних побудов. Чи належить Олександра Миколаївна Прахова до художників мейнстріму «нової хвилі». Безумовно, що так. Її творча біографія, географія виставок, характер отриманих нагород свідчать про це. Як куратор галереї «Університет», художниця створювала цей мейнстрим, вдало представляючи роботи не лише молодих митців, але і допомагаючи звучати інакше корифеям української графіки та каліграфії. Так, це простежується у спільних проектах з Василем Чебаником [15, С. 237], де Олександрі належала теоретична частина.

Творчість Олександри Миколаївни Прахової в контексті доби постмодернізму є унікальною, витонченою, своєрідною перлиною українського мистецтва. Це поєднання високої майстерності, постійного пошуку, експерименту, відновлення традиції через творче переосмислення.

Своєю творчістю Саша переконливо довела, що вона є тим унікальним явищем -художником, який однаково майстерно працює у станковій графіці, та, різних видах і формах сучасного візуального мистецтва.

Діяльність Олександри припала на період активних економічних реформ та становлення вже українського сучасного мистецтва, що намагалось відсторонитись від тенденцій соцреалізму. Період мистецької діяльності цієї доби ще недостатньо висвітлене в мистецькій літературі. Основна увага приділяється невеликому колу митців. Основним джерелом вивчення діяльності Олександри є статті в науково – публіцистичних журналах стали роботи Чегусової З [118,119]., Ременяки О. [84,85,86], Петрової О.[63,64] Найбільш цінною для вивчення творчості Саші є книга-альбом з найбільш значущими роботами Олександри та низкою спогадів її сучасників – видатних художників, вчених-мистецтвознавців, колекціонерів, друзів з часів шкільних та студентських років. Книга була видана як вшанування її пам'яті та ілюстрація значного творчого внеску художниці [15]

Можна умовно виділити два періоди творчості: перший - майстер дитячої ілюстрації (1970–кінцю1980-х рр., другий (з 1990х до 2011р)– період активних творчих експериментів, виставкової діяльності, кураторських проектів викладання на студії та впровадження майстер класів, що на початку ХХІст.було новою тенденцією.

Творча атмосфера, що панувала в родині, в якій пройшло дитинство Олександри, сформувала її світогляд, сприйняття краси та гармонійності.

Багата книгами бібліотека, роботи старших поколінь митців, що зберігались в родині, художні альбоми старих майстрів, що привозив Микола Адріанович та його натхнені розповіді – все це сформувало певну площину-базис – на який в подальшому нашарувалась власна майстерність.

У 1964 році Олександра вступила до РХСШ, де разом з нею навчались майбутні знані митці сьогодення: Юрій Меліховим, Олена Рапопорт (Агам'ян), Микола Кривенко, Олександр Мединський, Олена Гнедаш, товаришували з Сергієм Якутовичем [118].

Традиційною формою навчання була спільна праця після шкільних занять. Діти працювали над постановками натюрмортів, збираючись дома у родині Меліхових, Прахових, Рапопортів, малювали «з дорослими» влітку на пленерах.

Приятелювали зі старшокласниками: Андрієм Чебикіним, Тіберієм Сільваші, Лесею Довженко, Ольгою Отрощенко.

Олександра з вдячністю згадувала викладачів - Світлану Бондаренко, Зою Лерман, Олену Дроздову з якими робила перші кроки в навчанні.

Вже під час навчання в КДХІ з особливою вдячністю згадувала Олену Нилівну Яблонську, яка саме і запропонувала звернути увагу на книжкову графіку та зайнятись дитячою ілюстрацією. Під керівництвом Тетяни Нилівни Яблонської Олександра відчула техніку акварелі «а-ля-прима» по-вологому паперу, майстерне застосування її в дитячих ілюстраціях та творчих роботах стане її творчим почерком, стилем, який ні з ким неможливо сплутати, навіть у каліграфічних та абстрактних експериментах. Саші пощастило бути ученицею Василя Касіяна, який на час навчання керував в інституті майстернею книги. Під його керівництвом Олександра навчилась техніці офорту. Асистентом кафедри у В. Касіяна був Василь Якович Чебаник- видатний художник-графік, каліграф, засновник проекту «Рутенія», на той час ще аспірант. Отже, не дивно, що Олександра майстерно володіла класичною каліграфією, що через роки вилилось в її спільні проекти з В.Я.Чебаником та експериментальні пошуки творчої каліграфії. В інституті до творчого кола шкільних друзів додалися Ірина Зубковська, Ірина Смирнова, Валерій Євтушенко, Володимир Сауткін.

Як дитячий ілюстратор Саша знайшла власну мову – використовувала умовну пластичність дитячого малюнку, розробила власну техніку – підфарбований графічних малюнок (іл.77-80) , часто застосовувала прийом акварелі «по-вологому». Як ілюстратор, Саша активно співпрацювала з дитячим журналом «Барвінок», з видавництвами «Веселка» та «Молодь», «Грайлик» та іншими. У додатку наведено добірку її книжок, зроблених у видавництві «Веселка» (дод. 4)

Характерною особливістю Олександри було мислити проектами. Це торкалось всієї діяльності – думати масштабно, виконувати ретельно не уникаючи дрібних деталей. Проекти не обмежувались власною творчою

діяльністю – це були кураторські, навчальні, творчі проекти, і всі вони мали послідовність – ідея, втілення, логічна завершення проекту.

В 1998—2004 рр. Олександра випробовує себе в якості арт-директора галереї «Університет», яка розташовувалась на третьому поверсі «Червоного» корпусу КНУ. За шість років нею було реалізовано понад 70 проектів. Найяскравішими стали: «Родинний альбом Саші Прахової», «Тіні незабутніх предків», «Між небом і землею», «Маскарадні забави» Катерина Корнійчук. Олексій Вакарчук», мініатюрні графічні проекти «Папір як мистецтво», «Pillow Book» (спільно з І. Остроменською), персональні виставки митців В. Чебаника, О. Петрової, О. Снарського, В. Яковця та багатьох інших.

Каліграфічні композиції – сміливі експерименти з кольором, лінією, папером - Олександра «смакує» нові матеріали та можливості. Експериментуючи з каліграфією як формою, використовує обмежену кольорову палітру – чорний, білий, золото, срібло. Каліграфічні експерименти перегукуються з китайською каліграфією не копіюючи її, лише, дотримуючись самої філософії «qі» дух, що є суттю, філософією дзен – передати живість та природність форми, уникаючи жорсткої форми. Швидкість, свобода, енергія передаються глядачу через експресивність ліній.

Олександрі не потрібно було доводити власну майстерність. Вона впевнено працювала, шукаючи та випробовуючи всі можливості матеріалу.

Ідея одного з знакових проектів «Аква-Віта» («Жива вода») народилась як ілюстрація улюбленого міста, замішаного на особистому сприйнятті – улюблені речі, колір, запах, сприйняття. У щоденнику Олександри є запис, що став основою проекту, від ідеї до реалізації якого пройшло пів року плідної праці. «Взяти зелень київських пагорбів, замісити на небесній блакиті, додати сині Дніпрових вод, охру пляжів, оздобити білим квітом каштанів, рожевими півоніями і, зрештою, підкреслити цей шалений травневий коктейль золотом бань соборів Києва. Аква-Віта».[15, 170-171]. Визнання таланту художниці полягає і в численності музейних та галерейних колекцій України, Росії, Японії, США, Німеччини, Франції, де зберігаються її твори [15, 7].

Творчість Олександри та її вага у сучасному мистецтві висловлена її знаними митцями та мистецтвознавці, науковцями, літераторами та членами родини: Зєю Чегусовою, Ольгою Петровою, Тетяною Некрасовою, Іриною Праховою, Олегом Сідор-Гібеліндою, Василем Чебанником, Оксаною Ременякою, Андрієм Чебикиним, Оленою Ягодовською, Ігорем Диченко, Світланою Щербатюк-Параджановою, Віктором Бистряковим, Оленою Агамян, Володимиром Гончаровим, Юлієм Сінькевичем, Оленою Придуваловою, Олексієм Малих, Андрієм Блудовим, Матвієм Вайсбергом, Катериною Корнейчук, Сергієм Якутовичем, Оксаною Сердюк, Людмилою Жоголь, Оленою Настюк, Мірославою Макаревич, Ольгою Охримець, Тетяною Андрієнко, Татяною Грущенко, Мариною Мартиросян та ін.[15с. 225-265]. Це зовсім не остаточний перелік фахівців, що визнають вплив Олександри в мистецтві в цілому та в їх діяльності.

Василь Чебанник називає Сашу Прахову «достойним продовжувачем» справи своєї родини [15, 237].

Творчість Олександри Прахової дитячі книжки, які з насолодою розглядають навіть у дорослому віці, що валять своєю композицією та технікою виконання, захопливою сюжетною лінією, пронизливий та сміливий живопис і модерні каліграфічні композиції, що поєднують східну та західну графічні школи.

3.2. Родина Прахових у ХХІ _ст. Графіка та плакат у творчості

М.Є.Гончарова.

Микола Євгенович Гончаров (Мукoла) сучасний графік, відомий своїм політичним плакатом, а особливо серією «Плакат воєнної доби» та виставковим проєктом «Не замість зброї».

Микола Євгенович Гончанов народився у Києві 19 серпня в родині Гончарових-Прахових. Мати – Прахова Олександра Миколаївна (13.05.1950р., Київ – 20 травня 2011р., Київ) батько – Гончаров Євген Максимович (19. 08.

1946р., Київ — 23. 05. 2010р., Київ) — художник-монументаліст, майстер офорта.

Микола Євгенович — митець сучасної доби, тому наукових праць, що розглядають його творчість не знайдено, для висвітлення діяльності було використано метод інтерв'ю, також інтерв'ю із колегами та друзями Миколи, учасниками спільних проєктів

Як художник, Микола Гончаров, сформувався ще до його вступу в РХСШ. За відгуками його однокласників та друзів- Павла (Пінхаса) Фішеля, Олександра Ходченко — Микола прийшов до школи вже повністю сформованим художником з високим професійним рівнем, який вражав однокласників та вчителів. Як згадує Микола у передмові до книги спогадів, малювати етюди та портрети він почав раніше ніж літаки та всілякі хлопчачі «почеркушки» в дитячих альбомах [15, с.5] Батьки стали першими вчителями малюнку. Саме вони готували Миколу до вступу в РХСШ. Батько навчив користуватись олівцем, мати навчила користуватись аквареллю, ставила натюрморти з глечиками, «чайкою» та рушниками. Коло спілкування батьків складало митці, і в дитинстві Микола навіть не уявляв, що в світі існують люди, які не є художниками. Отже, за його власними словами, варіантів щодо обрання професії не було.

Для малюнку Микола використовував будь-який папір — рулонні папери обчислювальної машини, маленькі картки. Зі збережених малюнків дитинства яскраве враження — землетрус в Києві 1977 року та перелякані люди, що вибігають на вулицю. Панорамний малюнок, виконаний тонкою графічною лінією.

Навчання у РХСШ було для Миколи та його друзів - «коло», як вони називають себе найбільш плідними в плані становлення. За словами О.Ходченка навчанням є не сам процес штудії — малювання, але й розмови про красу, про сумісне мистецтво, про музику, про авангард як рух не в розумінні мистецької течії, а в сенсі передового мистецтва.. За словами, Ходченко ці розмови надали молодим митцям «щеплення» розуміння краси та мистецтва.

Павло (Пінхас) Фішель згадує, що його вражало все, що робив Микола Гончаров – із суміші ультрамарина та коричневого народжувався дивовижно благородний сірий колір, як Микола наважувався ставити яскраво зелений поруч з червоним, його конструктивний малюнок, стилізація та нестандартна композиція. (рис))))

Перший досвід виставкової діяльності почався у 1989 році під час навчання в РХСШ . Виставка «ОП» – Гончаров, Фішель, Іван Сауткін -відбулась в залі РХСШ ім. Шевченко (Київ) та стала грандіозною подією для школи та гордістю викладачки Зої Наумівни Лерман. Наступна колективні виставки за участі П. Фішеля та М.Гончарова відбулись у 1990р. - «Барабль», зал РХСШ (Київ).

У 1991 – «ЩФГ» у кінотеатрі «Краків» (Київ) учасники: Павло Фішель, Микола Гончаров, Миколо Щербіна

1993 - гурт «Виставка» учасники: Микола Щербіна, Павло Фішель, Микола Гончаров, Іван Сауткін , галерея Києво-Могилянської Академії (Київ);

1993 Колективна виставка «ЛетО», (з наголосом на О) (куратор проекту – Олександр Соловйов) – Центральний будинок художника (Київ)

1994 – «Родина знаків» учасники: Павло Фішель, Микола Гончаров, Іван Сауткін,, Микола Кіщук, Антон Якутович, Деніс Беянський, Владлен Дуденко , Іван Григор'єв, Данило Перцев - зал Союзу митців, (Київ),

1995 – участь у Міжнародній бієнале графічного мистецтва у Скоп'є,

1997 – «Поліфонія» учасники: Павло Фішель, Микола Гончаров, Іван Сауткін,, Микола Кіщук, Антон Якутович, Деніс Беянський, Владлен Одуденко, Іван Григор'єв, Світлана Корунська, Данило Перцев галерея Києво-Могилянської Академії (Київ);

Зараз це знані митці, кожний працює у власному стилі, але всі вони поєднані пошуком краси.

Під час навчання утворилось «коло» друзів: Антон Якутович, Павло (Пінхас) Фішель, Микола Гончаров, Олександр Ходченко, Деніс Білянський, Іван та Тімофей Сауткіни, Данило Перцев. Поєднувала друзів творча активність, щирий інтерес до творчості один одного, відсутність внутрішньої конкуренції, мистецький пошук. Маніфест групи ніколи не був оформлений як це зробили їх

сучасники- «протагоністи» – «Паризька комуна» та «Живописний заповідник». Хтось з «нашого кола» висловився –«Не бажаю, щоб було занадто пафосно та серйозно». «Наше коло» на сьогодні продовжує залишатись без назви та маніфесту, хоча всі учасники стали дорослими і визнаними митцями, ці перші кроки становлення та пошуку не втратили значення.

В 1991-1996рр. Микола Гончаров студент КДХІ – навчається в майстерні книжкової графіки під керівництвом Василя Чебаника. В цей час Микола захоплюється графічними техніками: літографія, офорт. Виконує серію графічних робіт «Оранта».

Стилістику малюнку Гончарова завжди впізнавано в будь-якій техніці. Їй притаманна точність, простота, досконале володіння пропорціями навіть в стилізованих малюнках, влучність образів.

Плакат був обраний Миколою Гончаровим як форма спілкування. У 2009 році, народжується проект «плакат щодня» - спогади та емоції виражені у влучній графічній формі. На своїх сторінці в соціальні мережі facebook [12], майже щодня виходить новий образ. Проект Миколи, який починався як розвага набуває прихильників. Він обирає саме плакат як найбільш влучну форму спілкування. Незабаром проект від щоденника переходить у площину політики.

Політичні плакати, присвячені свободі слова все частіше з'являються в соціальній стрічці. Образи Миколи лаконічні та влучні, вишукані, символічні та зрозумілі.

2011: Paper stones people words, Київ, Україна [16]

У 2011 -2013 роках учасник та переможець міжнародного конкурсу «Стоп цензурі!»

2014: Календар «Скарби рідного краю», Музей Івана Гончара, Київ, Україна.

Військові дії проти України, розпочаті в 2014 році, стають поштовхом для початку серії «політичного плакату та плакату» та плакату «воєнної доби»

У 2014р: «Майдан. Україна. Шлях до свободи» (куратор проекту та лідер гурту «Мандри» Сергій Фоменко): виставка в Українському домі, Київ, Україна, Берлін (Check Point), Лондон та Нью-Йорк.

У 2014-2015рр бере участь у виставці «Український патріотичний плакат» у Центрі сучасного мистецтва М17, Київ, Україна та обидва рази стає в числі переможців конкурсу «Український патріотичний плакат».

Як художник плакатист Микола створює афіши для київських театрів: Молодий театр, Київ, Театр юного глядача на Ліпках, Київ. У 2015-2016рр розробляє «принти» для костюмів до балету «Жизель», Радугу Поклітару та академічного театру «Київ Модерн Балет».

У сучасному світі цифровому світі плакат стає універсальним засобом комунікації, що фокусує увагу громадськості на гострих питаннях, доленосних подіях, гострих соціальних та політичних моментах. Плакати Миколи – незважаючи на простоту образів мають глибокий сенс.

Персональна виставка «Print Story» як творчий доробок плакатів відбулась у 2017році в галереї KalitaArtClub (Київ, Україна) в тому ж році Микола Гончаров, Іван Сауткін та Деніс Белянський презентували проект «КІНОЖОВ». Прем'єра відбулась в галереї KalitaArtClub, Київ, Україна

2020: ZHOVart - творчий звіт плереристів, Музей української діаспори, Київ, Україна

2022: виставка під відкритим небом, фасад ТІЦ (Запоріжжя, Україна)

2023: виставка колекції плакатів «Любов», Києво-Могилянська бізнес-школа, Київ, Україна

2019-2024: «(Не)замість зброї», у співпраці з Музеєм Майдану:

Галерея протестного мистецтва Музею Майдану (2024), Конотопський краєзнавчий музей О. М. Лазаревського (2024), Хмельницький обласний художній музей (2023), Музей Небесної Сотні в Івано-Франківську (2021), Скадовський міський будинок культури (2021), Одеський історико-краєзнавчий музей (2020), Колегіум Українського католицького університету. (2019-2020)

2022-2024: Проект «УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПЛАКАТИ»:

2024: виставка під відкритим небом ЛИСТИ З УКРАЇНИ, стіни Посольства України в Японії

2024: Тиждень українського мистецтва. «Time Cast», (Ключовий візуал для виставки), Брюгге, Бельгія

2025 шлях України до ЄС в ілюстраціях, плакатах та арт-творах

Майстерне створення символічних образів, лаконічних, змістовних та асоціативно точних він не залишає змоги робити хибний висновок, змушує глядача поринати в суть проблеми. Плакати воєнного часу є не тільки графічною мовою спілкування, вони є справжнім мистецтвом

Микола Гончаров – важлива постать серед художників-плакатистів першої чверті ХХІ ст. Член Національної спілки художників України з 1997 року.

Паралельно з творчою діяльністю понад 10 років працював в якості креативного директора в провідних рекламних агентствах Києва, співпрацював з Молодим Театром у Києві, театром Юного глядача на Липках, з Академічним театром, а також з «Київ Модерн-балет» у постановці балету «Жизель».

Обіймав посаду провідного художника НХМУ, головного художника Національного Меморіалу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності.

З 2014 року – провідний художник Київського національного центру народної культури Музею Івана Гончара.

Виступив дизайнером низки арт-видань, художником-оформлювачем художніх частин проектів галереї KalitaArtClub: плакати, каталоги митців, окремі збірки видань Музею Івана Гончара.

Його роботи зберігаються у міжнародних приватних колекціях, музеї Сучасного мистецтва (Київ, Україна), Музеї Плакату (Muzeum Plakatu), Варшаві, Польщі, у Музеї історії міста Києва, у регіональних музеях України: Чернівецький обласний художній музей, у Кам'янець-Подільському державному історичному музеї-заповіднику.

Візуальна графічна мова в плакатах Гончарова проста та лаконічна. Окремі серії виконані з елементами каліграфічного підходу – експресивність лінії та передача емоції. Досконале володіння технічним малюнком, пропорціями та

композицією дозволяють художнику вільно та швидко наносити зображення на площину, буквально одним рухом, без підмальовок та виправлень.

У цій же техніці, близької до сучасної каліграфії, М. Гончаров створює серію монохромних робіт на полотні великого формату. Стилїстика каліграфії Гончарова – це ритміка штриха та пластичність лінії.

Шрифтові знахідки Гончарова – лєтерінг, виконаний в стилїстиці наїву, що асоціюється з дитячою творчістю. Художник часто використовує цю стилїстику для підпису плакатів, в афішах та в книжковій графіці. Саме за цією по-дитячи наївною, але майстерно побудовано формою літер ми впізнаєм почерк автора.

Графічна мова, що використана в переважній частині робіт серії політичного плакату та плакату воєнної доби, має зовсім іншу стилїстику. Це швидше збільшена ідеограма ти піктограма, наповнена семантичним змістом та алюзією. Саме використання простоти образів, їх влучність, прозорість чіткість та зрозумілість зробили Гончарова неперевершеним майстром політичного плакату. Цей підхід, разом із пізнаванністю почав користуватись, широкою популярністю, породжуючи таке явище як омаж, у ставленні до робіт Миколи Євгєновича. [65, с.100-121].

Унікальна творча ідєнтичність Миколи Гончарова - в його символічних яскравих образах, підкрєслєними лаконічними висловами-лозунгами українською або англійською мовою, з вдалими кольоровим акцентом та глибоким семантичним навантаженням.

Висновки до розділу 3.

В розділі відображено спадковість традицій у династії Прахових, як у мистецькому середовищі.

Творчість Олександрї Прахової органічно вписується в пошукову канву розвитку та становлення українського модернізму. Її творчість не є сліпим повторенням європейських стилів, це швидше ілюстрація паралельних тенденцій, витончений приклад деконструкції, вдало підкрєслєний образ

«київської Монолізи» Врубеля. Творчість Олександри Прахової – це власний почерк у контексті світової культури, її проекти можна назвати візуальним наслідуванням традицій. Новаторський підхід, який застосовувала О. Прахова, – поєднання зображення, каліграфії та тексту – викликає великий резонанс у мистецькому суспільстві.

Мистецька діяльність Олександри Прахової є невід’ємною складовою художніх процесів, що відбувались в українському мистецькому просторі наприкінці ХХ - початку ХХІ ст., унікальним явищем поєднання станкової графіки та різних форм сучасного візуального мистецтва.

Поєднання кураторської та творчої діяльності є характерною особливістю творчого підходу художниці, що ілюструє масштабний підхід до творчого процесу, як до повного замкнутого циклу: «ідея – робота – презентація – завершення – нова ідея». Логічне завершення проекту є характерною особливістю творчості Олександри.

Встановлено бібліографічний перелік частини творчого здобутку Олександри Прахової як ілюстратора дитячої книги.

Проведений моніторинг та аналіз бібліографічних джерел виявив недостатню висвітленість творчої діяльності Олександри Прахової та Миколи Гончарова, що може бути перспективним для подальших наукових пошуків.

Мистецька династія Прахових – яскравий приклад спадкоємності художньої школи, як системи передачі досвіду, котра закарбувалась у всіх поколіннях династії Прахових.

Бібліографічний аналіз творчості Миколи Гончарова виявив обмеженість науково-публіцистичної інформації стосовно розвитку мистецтва 90-х років ХХ ст. Зацікавленість критиків та науковців окреслюється вивченням фактично двох мистецьких об’єднань, залишаючи поза увагою менш провокативну творчість художньої спільноти, що не відносились до активних прихильників постмодернізму. Разом із тим вдалося встановити початок творчої діяльності Гончарова, його коло спілкування, причини, що завадили сформулювати маніфест групи та виступити окремим мистецьким явищем, яке доповнило б в

історичній ретроспективі багатогранність розвитку сучасного мистецтва України.

Знайдено та описано творче коло спілкування Миколи Євгеновича та розглянуто основні особливості його графічної мови як сучасного плакатиста та одного з перших учасників руху політичного плакату та плакату воєнної доби.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження за темою: «Мистецька династія Прахових та її внесок в сучасне мистецтво України» було сформульовано наступні висновки:

1. Проведений критичний огляд періодичних публікацій у науково-популярних та фахових виданнях та архівних документів дозволив узагальнити підхід до вивчення внеску мистецької династії Прахових в сучасне мистецтво України. Виявлено фрагментарність та розрізнений характер досліджень у мистецтвознавчих та історичних працях, котрі не забезпечили системного бачення внеску династії Прахових як вагової рушійної сили становлення мистецької школи в Україні. Це узагальнення наукової проблематики стало необхідним кроком до формулювання цілісного уявлення про системоутворюючу роль різних поколінь династії у становленні та розвитку сучасного українського мистецтва.

2. Аналіз джерельної бази показав розпорошеність архівних документів, їх прив'язаність до об'єктів створення, в наукових та публіцистичних працях прізвище згадується в зв'язку з діяльністю інших митців або об'єктом археологічного дослідження. Причетність другого покоління Прахових до залучення у навчальний процес встановлюється опосередковано через фінансові документи та автобіографічні дані. Також характерним для довідкової літератури є часте замовчування їх причетності до події.

3. У ході дослідження було використано якісний методологічний підхід, що надав можливість вивчити історичну канву та середовище, в якому знаходилась родина, з'ясувати взаємовідносини між митцями, та зрозуміти вплив соціально-історичних обставин. Дослідження здійснене на основі системного підходу, що дозволив розглянути об'єкт як цілісну, ієрархічну та взаємопов'язану систему. Для дослідження особливостей формотворчих компонентів у роботах Прахової О. та Гончарова М. було застосовано художньо-стилістичний метод та компаративістський метод, що дозволило розкрити

індивідуальні стилістики в роботах мистців. Розв'язанню поставлених завдань також сприяли методи класифікації та культурологічний.

4. Уточнено основні біографічні дані старших поколінь династії Прахових, їх оточення, діяльність та вплив на розвиток мистецтва в цілому, також узагальнені біографічні дані з розрізнених джерел, що дозволило повніше оцінити вплив родини на становлення мистецтва України наприкінці XIX – початку XX ст. У біографічному описі наукових здобутків А.В. Прахова зроблено акцент на «український» період його життя, викладено основні доробки у сфері відкриття, дослідження та популяризації давньоруської архітектури та мистецтва, описано діяльність, що сприяла зростанню інтересу вчених, митців, мистецтвознавців та меценатів.

5. Встановлено, що представниками родини Прахових було доведено існування мистецької школи XII ст. на території сучасної України, започатковано систематичний підхід до вивчення старовинних об'єктів, закладено методичну та методологічну базу розвитку мистецтвознавства як науки

6. Висвітлено важливість внеску другого покоління династії Прахових – мистецтвознавців, художників та майстрів декоративно-прикладного мистецтва, їх подальший вплив на становлення, формування та розвиток української школи мистецтва та мистецтвознавства. Встановлено можливих учнів другого покоління Прахових.

7. Встановлено бібліографічний перелік більшої частини творчого здобутку Олександри Прахової як ілюстратора дитячої книги. значна типажність видань підтвердило висновок про пізнаваність її як художника-ілюстратора дитячої книги.

8. Вивчено мистецьку діяльність Олександри Прахової, не лише як невід'ємну складову художніх процесів, що відбувались в українському мистецькому просторі наприкінці XX - початку XXI ст., а і як унікальне явище поєднання станкової графіки та різних форм сучасного візуального мистецтва. Поєднання кураторської та творчої діяльності є характерною особливістю творчого підходу художниці, що ілюструє комплексний підхід до творчого

процесу, як до повного замкнутого циклу: «ідея – робота – презентація – завершення – нова ідея». Логічне завершення проекту є характерною особливістю творчості Олександри.

9. Встановлено обмеженість науково-публіцистичної інформації стосовно розвитку мистецтва 90-х років XX ст. Вдалося встановити початок творчої діяльності Гончарова, його коло спілкування, причини, що завадили сформулювати маніфест групи та виступити окремим мистецьким явищем, яке доповнило б в історичній ретроспективі багатогранність розвитку сучасного мистецтва України.

10. Розглянуто основні особливості графічної мови Миколи Євгеновича як сучасного плакатиста та одного з перших учасників руху політичного плакату та плакату воєнної доби.

11. Проведений моніторинг та аналіз бібліографічних джерел виявив недостатню висвітленість творчої діяльності Олени Прахової, Миколи Прахова, Анни Крюгер-Прахової, Олександри Прахової та Миколи Гончарова, що може бути перспективним для подальших наукових пошуків.

12. Складено родовід мистецької династії Прахових.

Автором дослідження вперше систематизовано інформацію щодо родової гілки династії Прахових, що знаходились в Україні в XX ст.

Встановлено осіб, котрі співпрацювали з представниками родини та учнів мистецької школи Прахових, які в майбутньому стали викладачами Київської та Харківської мистецької школи. Виявлено неточності в підписах архівних матеріалів стосовно першого та другого поколінь Прахових.

Узагальнено перелік друкованих видань Олександри Прахової дитячого видавництва «Веселка», м. Київ з урахуванням накладу та перевиданнями, що дозволило зробити висновок про пізнаваність та популярність художниці як ілюстраторки.

В дослідженні розкрито системний підхід до здійснення мистецьких проектів, сформований на основі аналізу творчості О.Прахової.

У ході дослідження було розкрито мистецький внесок графіка та плакатиста М.Гончарова як представника династії.

Винятковість представників Прахових полягає у їх авангардному баченні розвитку мистецтва, що разом із їхньою діяльністю та новаторськими втіленнями створило науково-мистецьку базу розвитку сучасного мистецтва України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абліцов В. Рєпін засміявся, Мурашко - задумався... // Український ВсеСвіт: [зб. нарисів та нотаток] / В.Г. Абліцов. Київ : КИТ, 2011. [2]. – С. 268-276. – 416 с.
2. Агєєва Н. "Літургія ангелів" Вільгельма Котарбінського // Країна знань : науково-популярний журнал для юнацтва / Громадська орг. "Науково-освітня спілка "Майбутнє" ; голов. ред. Т.В. Бєлих ; редкол.: І.Ю. Парнікоза, Н.Є. Агєєва, Л.А. Карамзіна [та ін.]. Київ, 2021. № 8/9 (150). – С. 47-50.
3. Алавердова Г. Абрамцевські раритети. «Гефсиманське» крісло та «Хроніка нашого художнього гуртка» Журнал Антіквар №1-2 (121) 2021. С.90-97.
4. Асєєв Ю.С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. – К.: Вид-во „Мистецтво”, 1980. – 216с.
5. Афанасьєв В. Федор Афанасьєвич Шмит. – К.:Наукова думка, 1992. – 216с.
6. Бартиш-Коломак О. Інтерв'ю Олександри Прахової. Врубель закохався в дружину прадіда. журнал Країна. № 20(73). 2011 С.41-43
7. Богуш П., Продан М. Ільченко Дмитро Ілліч // Енциклопедія сучасної України URL:<https://esu.com.ua/article-886491> (дата звернення 01.10.2025)
8. Бондаренко О. 18 травня 1873 року народився український художник і мистецтвознавець Микола Прахов URL: <https://ridna.ua/2020/05/18-travnya-1873-roku-narodyvsya-ukrajinskyj-hudozhnyk-i-mystetstvoznaveets-mykola-prahov> (17.09.2024) [Без пагінації].
9. Гаврилюк С.В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Поділля (XIX–початок XX ст.): монографія. –Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім.Лесі Українки, 2002. – с.532
10. Ганна Черкаська. Династія Прахових https://uahistory.com/topics/famous_people/16291#prettyPhoto є неточності у родоводі [Без пагінації].

11. Гончаров М. Poster in my head vol2 (постери, зверстані в альбом) URL: https://issuu.com/mykolahoncharov/docs/poster_in_my_head_vol2 (дата звернення 01.12.2025)
12. Гончаров М. Електроний каталог робіт URL: <https://mykola021.tumblr.com> (дата звернення 01.12.2025)
13. Гончаров М. LVIV trip URL: https://issuu.com/mykolahoncharov/docs/poster_in_my_head_vol2 (дата звернення 01.12.2025)
14. Гончаров М. За світлинами М.А. Прахова. ГУЦУЛІ. URL: <https://issuu.com/mykolahoncharov/docs/guzuls>
15. Гончаров М. Саша Прахова. Київ: Такі справи, 2012, 272 с. Київ : Артбук, 2017, с.174 також в електроній версії URL: <https://issuu.com/mykolahoncharov/docs/prakhova>
16. Гончаров М. Творчий проект Paper stones peoples words URL: https://issuu.com/mykolahoncharov/docs/paper_stones_peoples_words
17. Губіцький Є. Прахов Адріан Вікторович // Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка : минуле й сьогодення (1834-2004 pp.) / КНУТШ ; під ред. Г.Д. Казьмирчука ; [ред. кол. І.В. Верба, Б.М. Гончар, М.В. Гримич ... Г.Д. Казьмирчук (відп. ред.) та ін. ; авт. кол. Ведмідь Л.А., Верба І.В. та ін.]. – Київ : Прайм-М, 2004. – С. 277. – ISBN 96966-8060-04-0 356 с.
18. Губіцький Є.В. Прахов Адріан Вікторович // Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка : минуле й сьогодення (1834-2004 pp.) / КНУТШ ; під ред. Г.Д. Казьмирчука; [ред. кол. І.В. Верба, Б.М. Гончар, М.В. Гримич ... Г.Д. Казьмирчук (відп. ред.) та ін. ; авт. кол. Ведмідь Л.А., Верба І.В. та ін.]. – Київ: Прайм-М, 2004. 356с. – С. 277. – ISBN 96966-8060-04-0
19. Гунько О. Іван Їжакевич. Останню картину розпочав за тиждень до смерті URL: https://gazeta.ua/ru/articles/history-newspaper/_ivan-izhakevich-

- [poslednyuyu-kartinu-nachal-za-nedelyu-do-smerti/418853](#) (дата звернення 19.11.2025) [Без пагінації]
20. Демченко Є. Шаврін Ф. Шаврін Федір Володимирович //Енциклопедія сучасної України URL:<https://esu.com.ua/article-886491> (дата звернення 01.10.2025)
 21. Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В.Г. Заболотного. Прахов Адріан Вікторович (1846–1916). URL: <http://dnabb.org/modules.php?name=Pages&go=page&pid=987> (дата звернення: 29.10.2025) [Без пагінації].
 22. Добріян Д. Мистецька, педагогічна та громадська діяльність Олександра Мурашка (1875–1919): дис. канд.іст.н. 07.00.01./ Д. М.Добріян, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ – 2018. 253с.
 23. Древо роду Хотівський фестиваль. Історія у світлинах. Дизайн та верстка Микола Гончаров. Хотів 2015 URL: https://issuu.com/mykolahoncharov/docs/drevo_rodu_output (дата звернення 20.09.2025)
 24. Енциклопедія історії України: Т. 8. Па - Прик / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2011. - 520 с.: іл. Ковпаненко Н.Г.Прахов Адріян Вікторович С. 490 URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1142-7/978-966-00-1142-7.pdf> (дата звернення 25.11.2025)
 25. Енциклопедія історії України: Т. 10. Т – Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 784 с. Ковпаненко Н.Г. Шміт Федір Іванович С. 649 URL: http://www.history.org.ua/?termin=Shmit_F (15.11.2025)
 26. Енциклопедія сучасної України. Прахова Олена Адріанівна URL: <https://esu.com.ua/article-883789> (дата звернення 15.11.2025) [Без пагінації]
 27. Жарков Є. Мистецька діяльність Адріана Прахова у сприйнятті та оцінках Степана Яремича // Київська старовина : науковий історико-філологічний

- журнал / Київський славістичний ун-т. – Київ, 2011. – № 3 (349). – С. 95-100. – ISSN 0869-3595
28. Жарков Є. Перша єгипетська подорож Адріана Прахова 1881-1882 рр.: реконструкція-ітінерарій у світлі записок, листів та спогадів // Просемінарії : Медієвістика. Історія Церкви, науки і культури. – Київ, 2008. – Вип. 7 : До ювілею професора Василя Іринарховича Ульяновського. – С. 501-550. – ISBN 978-966-8846-19-9
 29. Історико-краєзнавчий музейний комплекс Новочорторийського технологічно-економічного фахового коледжу. 115 років церкві-усипальниці родини Оржевських. URL: <https://museum.ntefc.edu.ua/the-burial-church-is-115-years-old> (дата звернення: 11.11.2025) [Без пагінації]
 30. Кара-Васильєва Т. Плащаниця Олени Прахової // Нар. мист-во. 2000. № 1–2 С. 24-25..
 31. Кара-Васильєва Т. Роль професійних у розвитку мистецтва вишивки в кінці XIX – на початку XX століття. Студії мистецтвознавчі. Видавництво ІМФЕ. Київ 2015 № 2(50) С. 24-33 URL: https://sm.etnolog.org.ua/download/pdf/sm_2015_2.pdf
 32. Кара-Васильєва Т. Шедеври церковного шитва XII–XX століття. К., 2000. - 95с/
 33. Київські адреси Михайла Врубеля: до 165-річчя від дня народж. художника: Нац. музей "Київська картинна галерея" ; [авт.-упоряд. Н. Агєєва, О. Друг]. – Київ: Антиквар, 2020. – 116 с.: іл. – Вид. підготовлено за підтримки Українського культурного фонду. – с. 118.
 34. Ковпаненко Н. Архітектурно-мистецька спадщина Наддніпрянської України у вітчизняних історичних дослідженнях (кінець XIX – початок XX ст): дис. канд.іст.н. 07.00.06. / Н.Г. Ковпаненко; Національна академія наук України *Інститут історії України*. Київ - 2010р. 270с.
 35. Ковпаненко Н. Архітектурно-мистецька спадщина України в працях визначних учених другої половини XIX – початку XX ст. Український історичний журнал. – 2005. – № 6. С.112 – 128 URL:

- <http://history.org.ua/JournALL/journal/2005/6/9.pdf> (дата звернення 20.10.2025)
36. Ковпаненко Н. Прахов Адріан Вікторович // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України: Біографічний довідник / НАНУ, Ін-т історії України, Укр. тов-во охорони пам'яток історії та культури України, Центр пам'яткознавства НАНУ та УТОПІК; Відп. ред. В.О. Горбик; Редкол.: Пархоменко М.Т., Піскова Е.М., Скрипник П.І. та ін. – Київ, 2005. – Ч. 2. 346с. – С. 170-176.
 37. Ковпаненко Н.Г. Прахов Адріан Вікторович . URL: http://www.history.org.ua/?termin=Prakhov_A (останній перегляд: 19.12.2025)
 38. Ковпаненко Н.Г. Прахов Адріан Вікторович // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України. Біографічний довідник. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – Ч.2. - С.170-176.
 39. Ковпаненко Н.Г. Архітектурно-мистецька спадщина Наддніпрянської України у вітчизняних історичних дослідженнях (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – 309 с. XX ст.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – 309 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6538-7/978-966-02-6538-7.pdf> (дата звернення 01.10.2025)
 40. Корнієнко В., Купрієць І. До історії реставрації Софії Київської: документи з особового архіву Адріана Прахова у фондів збірці Національного заповідника "Софія Київська" (1881–1896 рр.) / В. Корнієнко, І. Купрієць // Архіви України : науково-практичний журнал / Держ. архів. служба України ; редкол.: М. Палієнко, О. Бачинська, В. Бездрабко [та ін.]. – Київ, 2021. – № 3 (328), липень - вересень. – С. 162-193.
 41. Кравченко І. «Який музей потрібен Києву?» (Дискусії навколо концепції створення Першого публічного музею м. Києва). *Сторінки історії: збірник наукових праць. Випуск 51 2020р. С.146 – 158* URL:

https://ela.kpi.ua/items/69a5238d-b325-4a4c-a_b35-369d9154d7a1 (дата звернення 20.11.2025)

42. Кузьменко Є.С.: Графіка Саші Прахової в контексті мистецтва доби постмодернізму. // Сучасний мистецький дискурс очима молодих науковців. Матеріали II науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти 26 листопада 2024 року. Збірник наукових матеріалів. Харків : ХДАДМ, 2024. 144с. С.62-64
43. Куковальская Н., Никитенко Н. Вновь найденные документы о реставрации Софии Киевской в конце XIX в. под руководством А. В. Прахова (1846–1916) // Могилянські читання 2006: зб. наук. Праць НКПІКЗ. Київ, 2006. Ч. 1. С. 103–118
44. Куковальська Н., Нікітенко Н. Нововиявлені документи про реставрацію Софії Київської наприкінці XIX ст. під керівництвом А. В. Прахова (1846–1916) // Національний науково-дослідний реставраційний центр України. Львівський філіал. Бюл. 8. Інформаційний випуск 2006. Львів, 2006. Ч. 2(8), грудень. С. 11–18;
45. Кулик Н. Професор зодчих // Освіта України : офіційне видання М-ва освіти і науки України. – Київ, 2021. – 19 квітня (№ 15). 16с. – С. 1, 13-15.
46. Культур-Ліга: художній авангард 1910–1920-х років. Альбом-каталог / упоряд. Г. Казовський. К.: Дух і Літера, 2007. 216 с.
47. Лобановський Б.Б., Говдя П.І. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. – К.: Мистецтво, 1989. – 208 с. - ("Нариси з історії українського мистецтва").
48. Макаров А. А.В. Прахов // Киевская старина в лицах XIX век / А. Макаров. – Киев : Довіра, 2005. 877с. – С. 560. Макаров А. Художники круга Прахова // Киевская старина в лицах XIX век / А. Макаров. – Киев : Довіра, 2005. 877с. – С. 551-553. Воспоминания о Н.И. Мурашко / сост. А. Макаров. Киевская старина в лицах XIX век / А. Макаров. – Киев : Довіра, 2005. – С. 589-590

49. Мандра Н. Соціокультурні передумови формування мистецтвознавчої термінології в Україні у другій половині XIX століття. Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, Україна. 2019. № 19 С.143–150 URL: <https://doi.org/10.31500/2309-8155.19.2019.185985> (дата звернення 20.10.20265)
50. Марголина И. Нововыявленные документы из архива А.В. Прахова о Киево-Кирилловской церкви. Могилянські читання: збірник наукових праць: щорічник. Нац. Києво-Печерський історико-культурний заповідник ; голов. ред. С.П. Кролевець ; ред. рада: В.М. Колпакова, С.І. Білокінь, В.С. Горський [та ін.]. – Київ, 2007. – 2006 рік, ч. 1 : Доля музейних зібрань. – С. 119-126.
51. Марголіна І. Праховський проект та його київські виконавці / Марголіна І.Є., Ульяновський В.І. // Дзеркало вічності : Київська Кирилівська церква та Свято-Троїцький монастир / І.Є. Марголіна, В.І. Ульяновський. – Київ : Либідь, 2019. – С. 269-305. 379,с.
52. Марголіна І., Ульяновський В. «Київська обитель Святого Кирила». – К.:Либідь, 2005. – 352 с
53. Марченко І. М.Рахункова книга А. В . Прахова з фондів НАББ ім . В. Г. Заболотного як джерело дослідження творчості художників XIXст. В Кирилівській церкві// Софійський часопис. Вип 3. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Софійські читання», присвяченої 1000-літтю першої літописної згадки про Софію Київську (1017–2017) (м. Київ, 21–22 вересня 2017 р.). Київ, 2019
54. Мистецька мапа України. Київ. Проект Музею сучасного мистецтва України. Київ : друкарня ТОВ «Майстер книг», 2010, 299с. Прахова Олександра С. 173
55. Міхно О. 180 років від дня народження Миколи Мурашка (1884-1909), українського художника і педагога, Освіта і суспільство: всеукраїнська газета. Національна академія педагогічних наук України. – Інформаційне,

- науково-популярне, публіцистичне видання. – Київ, 2024. – № 5 (74), травень. – С. 22
56. Мовчан І. Пам'ять археології . До 150 річчя Адріана Вікторовича Прахова Археологія №1 1997., С. 136-147
 57. Мурашко М.. «Воспоминания старого учителя».– К.: Типография С.В.Кульженко, 1907.– 240 с
 58. Народознавчі та мистецтвознавчі праці Євгенії Спаської.[Голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.– Київ, 2015. – 600 с. С.139, 149-153 (пояснення гаптувальних студій до Олени Прахової) URL: <https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/spadshchyna/2015/spaska.pdf> (дата звернення 11.11.2025)
 59. Національний художній музей України. Леся Толстова, кураторка виставки „Помічник, супутник, друг”.Ганна Крюгер-Прахова (1876-1962). Кішка, що спить. Сірий папір, вугілля, крейда, пастель. 29х43,8. Публікація від 26 березня 2021р. офіційна сторінка музею НХМУ у соціальній мережі facebook. ULR: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10157922594863144&id=186713913143&set=a.434627048143> (дата звернення 28.11.2025)
 60. Паламарчук І. La grande paintoure . (про роботу Котарбінського, пров'язану з Дінастією). Журнал Антіквар №1-2 (121) 2021. С.112-113.
 61. Папета С.П., А.А. Крюгер-Прахова 1876-1963 Ваш виход, Анна Августовна! Каталог робіт, родинні фото. 67с.
 62. Петрова О. Мистецтво «неслухняних» переломного часу (кінця 1980-х — початку 1990-х. Культурологічна думка. 2021. №20. С.90-98. С,91 URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD20_Petrova.pdf (дата звернення 10.11.2025)
 63. Петрова О. Мистецтво «Неслухняних» переломного часу (кінця 1980-х — початку 1990-х) //Культурологічна думка. 2021. №20
 64. Петрова О. Мистецький Київ 1990-х. Реконструкція. Видання 2. К.: Бихун, 480с.

65. Плакати воєнного часу. Wartime posters 2022-2023. Автор та упорядник Олена Сперанська. Запоріжжя, Україна. Фамільна друкарня Huss. 2023. 464с. –С. 100-121
66. Погорілий А. Формування Київської школи живопису кінця ХІХ -початку ХХ століття: вплив європейських художніх течій: дис. ... д-ра філософії : Галузь знань 02/ Спеціальність 023 / А.В. Погорілий; Національна акад. образотворчого мистецтва і архітектури .Київ – 2025. 248с.
67. Потульніцький В.А. Основні етапи розвитку української історичної думки в європейському контексті (1800-1991) // Схід – Захід: Історико-культурологічний збірник / упоряд. Кравченко В.В. – Х.: ”Майдан”, 1999. – С.13-50, с. 34
68. Прахов А. Ахилл Эрмитажа. Журнал Министерства Народного Просвещения. СПб, август 1868, часть 139, с. 395—406
69. Прахов А. Выставка копий с памятников искусства в Киеве X, XI и XII веков, исполненных А.В.Праховым в течение 1880, 1881 и 1882 годов. /Напечатано по распоряжению имп. Русского археологического общества.– СПб., 1882. – 34 с.
70. Прахов А. Киевские памятники византийско-русского искусства. Доклад в имп. обществе 19 и 20 декабря 1885 года. // Древности. Труды МАО. – Т.ХІ.– Вып. III. – М., 1887. - С. 9-24.
71. Прахов А. Критические наблюдения над формами изящных искусств. соч. Андриана Прахова, действ. чл. Герм. археол. ин-та в Риме – Санкт-Петербург: Изд. Имп. Русского Археологического о-ва; Тип. Имп. Академии наук. Вып. 1 : Зодчество Древнего Египта. – 1880. – [4], VIII, 103 с., 20 л. ил. : ил., табл.
72. Прахов А. Открытие фресок Киево-Кирилловской церкви XII в., исполненное в 1881 и 1882 гг. – СПб.: Типография В. С. Балашева, , 1883. – 13 с.

73. Прахов А. Открытие фресок Кирилловского монастыря под Киевом // Журнал Министерства народного просвещения. – Спб., 1883. – Ч. 226. - март. - С. 22 – 34.
74. Прахов А. Фрески Киево-Кирилловской церкви XII в. (Речь, произнесенная общем собрании имп. Русского археологического общества, 9 января 1883 г.) // КС. - 1883. - Т.VI. – май. - С. 97-110.
75. Прахов А. «К рисункам Т.Г.Шевченка»/ж. «Пчела», 1876. N16.. С-Перербург
76. Прахов М. Страницы прошлого: Очерки-воспоминания о художниках. – Київ.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР. 1958, 310 с.
77. Преловская И. Открытие купольных мозаик и фресок Софийского собора в г. Киеве (По воспоминаниям профессора Адриана Викторовича Прахова. Сообщение художника Николая Адриановича Прахова) // Софія Київська:Візантія. Русь. Україна. Вип. II: збірка наукових праць, присвячена 150-літтю з дня народження Дмитра Власовича Айналова (1862–1939 рр.). Київ, 2012. С.326–360.
78. Программа, устав и условия приема классов живописи и рисования классного художника Александра Александровича Мурашко в г. Киеве. [Київ], [1913]. 7 с.
79. Професори Київського університету: біогр. довідник : [уміщує 1710 ст., присвяч. унів. професорам]/ Прахов Адріан Вікторович (1846-1916) // М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [упоряд.: С.Ю. Алтухова, К.В. Бойко, І.В. Ващенко та ін. ; ред. рада: Л.В. Губерський (голова) та ін.]. – Київ : Київський університет, 2014. –591 с– С. 389-390..
80. Професори Київського університету : короткий біогр. довідник : [містить 2046 біогр. ст., присвяч. проф. ун-ту]/ Прахов Адріан Вікторович (1846-1916) // М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол.: Л.В. Губерський (голова), О.К. Закусило, В.А. Бугров

- та ін. ; передм. Л.В. Губерського ; наук. ред. Ю.В. Латиш]. – Київ : Київський університет, 2019.–634 с. – С. 413-414.
81. Пучков А. Між навігаційними щоглами. Профілі українських мистецтвознавців. Київ: Дух і Літера, 2018, с.390
 82. Пучков А. Фёдор Шмит об Адриане Прахове: Предисловие к публикации статьи Ф. И. Шмита «Памяти Адриана Викторовича Прахова» // Теорія та іст. архітектури і містобудування. — К.: НДІТІАМ, 1999. — Вип. 4. — С. 290–312.
 83. Пучков А. "Кирилловские черновики" А. В. Прахова (декабрь 1880 - ноябрь 1881 гг.) / А. Пучков // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. - 2007. - Вип. 4. - С. 153-294. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2007_4_12 (дата звернення: 29.09.2025)
 84. Ременяка О. Жінки роду Прахових: інтерпретація. Журнал Art Ukraine 4(11) 2009. 168с. - С.128 – 137
 85. Ременяка О. Жінки роду Прахових: образна інтерпретація історії. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/sp6/SP-6_2009_p-385-394_Remehjaka.pdf (дата звернення 01.11.2025р)
 86. Ременяка О. Саша Прахова, In memoriam. Журнал Образ М. Образотворче мистецтво, №2/2011, С.50.
 87. Ременяка О. Сторчай О. Микола Адріанович Прахов: Історія есею до персональної виставки Фотія Степановича Красицького // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. - 2014. - Вип. 10. - С. 230-233.
 88. Ременяка О., Сторчай О. Микола Адріанович Прахов: Історія есею до персональної виставки Фотія Красицького // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. - 2014. - Вип. 10. - С. 230-233. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2014_10_23 (дата зветнення 10.10.2025)
 89. Рисунки старинних мастеров. Собрание А.В. Прахова.–С.Петербург:Т-во Художественной печати, Ивановская,14, 1908.– с 57 стр.; рис. 61стр

90. Ричков П. Волинська спадщина Адріана Прахова // Пам'ятки України: історія та культура : науковий часопис / Міністерство культури і туризму України. – Київ, 2008. – № 1 (158). – С. 38-49.
91. Ричков П. Дослідження та відбудова Успенського собору у Володимирі-Волинському: внесок Адріана Прахова / Петро Ричков // Сучасні проблеми дослідження реставрації та збереження культурної спадщини. - К., 2007. - Вип. 4 - С. 295-314.
92. Сенсація: унікальний архів Адріана Прахова передано до Волинського краєзнавчого музею URL: <https://www.volyn.com.ua/news/17119-sensatsiya-unikalniy-arkhiv-adriana-prakhova-peredano-do-volinskogo-kraeznavchogo-muzeyu.html> (дата звернення 20.10.2025) [Без пагінації]
93. Снагощенко В.В. М.І. Мурашко – фундатор Київської рисувальної школи (1875–1901) // Сіверщина в історії України: збірник наукових праць / Національний заповідник "Глухів"; Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України і Українського т-ва охорони пам'яток історії та культури ; редкол.: І.В. Мошик, О.М. Титова, В.І. Абакумова [та ін.]. – Київ ; Глухів, 2018. – Вип. 11. – С. 241-244.
94. Собор святої Софії в Києві, Упоряд. Г.Н.Логвин. Київ 2001 р. с.352
95. Сторчай О. До історії епістолярію Миколи Прахова // Студії мистецтвознавчі / Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – Київ, 2015. – Число 2 (50) : Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. – С. 90-91.
96. Сторчай О. Листи Миколи Прахова до Олени Язєвої // Студії мистецтвознавчі / Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – Київ, 2015. – Число 2 (50) : Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. – С. 92-110.

97. Сторчай О. Мистецтвознавство у Київському університеті в другій половині XIX – на початку XX ст. // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – Вип.9. – К., 2002. – С. 221-235.
98. Сторчай О. Мистецтвознавча діяльність Адріана Прахова кінця 60-70 років XIX століття // Студії мистецтвознавчі / НАНУ, ін-т мистецтвозн., фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. – Київ, 2006. – Ч. 1 : Архітектура, образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво. – С. 76-86.
99. Сторчай О. Панорамний огляд мистецько-освітніх процесів у київському університеті 1834–1924 рр. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. - 2008. - Вип. 1. - С. 270-278. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmpmn_2008_1_44C.270-278 (дата звернення 20.10.2025)
100. Сторчай О.. Микола Прахов. Сторінки автобіографії й оповідання-спогади із неопублікованої книги «Всё, что припомнилось». / О.Сторчай // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. - 2015. - Вип. 11. — 400с, С.317-344 URL: http://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/SUCHASNI_PROBLEMY_11.pdf (дата звернення 20.10.2025)
101. Сторчай О. Адріан Прахов: Мистецтвознавча і викладацька діяльність в Україні (1880-1890 роки) / О. Сторчай // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. - 2007. - Вип. 4. — 400 с - С. 329-362.
102. Тетяна Ніжинська. Емілія та Олена Прахови: жінки, що надихали до божевілля або на кого моляться кияни? URL: <https://bigkyiv.com.ua/emiliya-ta-olena-prahovy-zhinky-shho-nadyhaly-do-bozhevillya-abo-na-kogo-molyatsya-kyuany/> (дата звернення 01.11.2024)
103. Толстова Л. Микола Мурашко і художні вечори 1866–1867 років. Мистецтво. Музей. Діалоги: наук. щорічник / Національний художній музей України/ Київ: НХМУ, 2021. Вип. 1. 296 с. С.14-35(с/20-21 (портрет та біографія Гаврило Захаровича Маляров-Софійський)

104. Ульяновский Василь. Диво й дива київського Володимирського собору. Київ: Либідь, 2017, с.429
105. Ульяновський В. У полоні шедеврів .Журнал Антівар №1-2 (121) 2021. С.98-11.
106. Федорова Л. Записка Адріана Прахова "Какой музей нужен и возможен в Киеве" у контексті історії заснування в Києві крайового музею // Київська старовина : науковий історико-філологічний журнал / Київський славістичний ун-т. – Київ, 2011. – № 3 (349). 180с. – С. 82-94. –
107. Філіпова Г.В. Доля барокового іконостасу Кирилівської церкви (за матеріалами особистого архіву А. Прахова) // Праці Центру пам'яткознавства : збірник наукових праць / Центр па'яткознавства Національної академії наук України. – Київ, 2016. – Вип. 29. – С. 22-29.
108. Художник Николай Адрианович Прахов. 1873-1957. Каталог. Киев, 2006. 24с.
109. Цалик С., Селігей П. Таємниці письменницьких шухляд. Київ: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2011, С.155-182 (351с.) (про Улеса Самчука та Тетяну Прахову)
110. ЦДАМЛМ України Фонд 23 Матвійчук Микола Филимонович(1904-1993), літературознавець, оп. 1, спр.72. Справа Літературно-меморіального музею М.М. Коцюбинського Лист Прахова М. Коцюбинський З.Ф. з відгуком на твір Богатирьова В. «Коцюбинський на Капрі». Додається рецензія Прахова М. «Володимир Богарытев. Коцюбинський на Капри». 15.06.1972р. ..
111. ЦДАМЛМ України Фонд 731 Яблонська Тетяна Нилівна (1917–2005), художниця оп. 1; од. зб. 4; 1945–1973 рр., оп.1., спр2., стор 3.
112. ЦДАМЛМ України Фонд№ 186 Мельничук Роман Федорович (1905-1960), Український художник. Оп.1, справа 35 України .Листи Прахова М.А. до Мельничука Р.Ф.
113. ЦДАМЛМ України. Фонд №96 Красицький Фотій Степанович (1873-1944), український художник оп. 1; справа 35 , 15 арк., 1 літерний. Прахов

- М.А. «Ф.С. Красицький» огляд творчого шляху художника по виставці його творів, що відбулась у Києві в червні 1941р. , 19 червня 1941р.
114. ЦДАМЛМ Фонд 1283, Котарбінський Вільгельм Олександрович, (1849–1921), опис 1; од. зб. 2; кін. 1890-х–поч. 1900-х рр. оп. 1, справа 1, здавальний опис №1 URL: <https://ksi-csamm.archives.gov.ua/files/64094/> (дата звернення 27.09.2024), URL: https://old-csam.archives.gov.ua/includes/uploads/opisy/Kotarbinsky_1283_1.pdf (дата звернення 28.12.2025)
 115. ЦДАМЛМ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Листи Прахова М. А.Язевій О. М., дочці Мурашка М. І. 25 березня 1955 – 30 січня 1957, рукопис, 16 док. Фонд№ 227, оп. 1; од. зб. 18; 1893-1957 рр. справи: 9, 10, 14, 15, 16, 17, URL: <https://csamm.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/Fond-227.-Opys-1.pdf> (Дата звернення 27.09.2024)
 116. ЦДІАК України , м.Київ Ф. 2220, оп. 1, спр. 106, 54 арк. Прахов Адріан Вікторович (1846–1916) URL: https://cdiak.archives.gov.ua/spysok_fondiv/ (дата звернення 28.10.2025)
 117. Центральний Державний історичний архів України, м.Київ. Прахов Адріан Вікторович - історик мистецтва, художній критик. Фонд 2220, опис 1, №5299
 118. Чегусова З. Посвящение Саше Праховой. Послесловие. URL: <https://artukraine.com.ua/a/posvyaschaenie-sashe-prahovoy--posleslovie> (дата звернення 20.10.2025)
 119. Чегусова З. Саша Прахова - Продовжувачка традицій роду, що став київською легендою (до ювілею художниці). Журнал Fine art. 2010. - частина 1 №2(11) С.128 - С.48-55 частина 2 №3(12) 2010. С.128 - С.38-43 URL: <https://modern-museum.org.ua/statti/sasha-prakhova-prodovzhuvachka-tradytsiy-rodu-shcho-stav-kyivskoiu-lehendoiu-stattia-v-zhurnali-fine-art-zoi-chehusovoi> (дата звернення 20.10.2025)
 120. Шедеври, відроджені з небуття. Газета День. Випуск газети №: №20, (2003) Рубрика Суспільство URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/shedevry->

vidrodzheni-z-nebuttya (дата звернення 18.11.2025) [Без пагінації] *про передачу картини Юродівий, про яку згадує М.Прахов стор 258 у спогадах м прахова*

121. Шмит Ф. Искусство – его психология, его стилистика, его эволюция. Харьков: Союз, 1919. – 327с. URL: <https://dlib.kiev.ua/files/original/434df6f1a727cb2c634b78bdecac8df6.pdf> (дата звернення 17.10.2024) (про Прахова стр. 4-7)
122. Шмит Ф. Памяти Адриана Прахова //Теорія та історія архітектури і містобудування: зб. наук.праць / ред.колегія: М.М.Дьомін (голова) [та ін.] - К.: НДІТІАМ, 1999. – Вип.4. – С.300-312.
123. Шмит Ф.И. Памяти Адриана Викторовича Прахова [Публ. А.А.Пучкова]// Теорія і історія архіт. і містобудування. – К., 1999. – Вип. 4. – С. 300-301.
124. Шудря Є. Гаптувальниця Олена Прахова. Листування (1871 – 1948). – К.: «Видавництво «Фенікс», 2018р. 87с.
125. Шудря Є. Подвижники народного мистецтва: Біобібліогр. нариси. Зошит 1. Київ. держ. ін-т декор.-приклад. мистец. і дизайну ім. М. Бойчука, Музей укр. нар. декор. мистец. – К.: Ред. вісн. «Ант», 2003. – 64 с.
126. Шудря М., Кузьменко Ю. «"Еллін наших днів" дослідник чи крадій?».— ж. «Україна» N3.2002 р. – с.50-55
127. Щербань Т.О. Сходознавство у Київському Університеті Св. Володимира: 1834-1918: Закінчення, початок у четвертому числі 2006 р. // Східний світ / НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Кримського. – Київ, 2007. – № 1. – С. 89-97.
128. MAIDAN. UKRAINE. ROAD TO FREEDOM. С.116-127 URL: https://issuu.com/artfira/docs/maidan_final_catalog (дата звернення 01.12.2025)

ДОДАТОК А. СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ.

1. Іл 1. Фотограф Висоцький В. Зліва направо: Адріан Прахов Микола, Ілля Рєпін, Мурашко, 1880 рік.
2. Іл. 2. Щотижневий журнал «Пчела» 25.05. 1876. №16. С.1 Фотокопія.
3. Іл 3. Шевченко Т. *Руїни палацу Мазепи у Батурині. з оригінального рисунка Т.Г.Шевченка.* офорт. Репродукція в журналі. Замає чверть развороту. Щотижневий журнал «Пчела» 25.05. 1876. №16. С.4
4. Іл.4. Шевченко Т. *Попалися.* з картини М.Мункачі. офорт. Репродукція в журналі. Замає половину развороту. Щотижневий журнал «Пчела» 25.05. 1876. №16. С.5
5. Іл. 5. Художній відділ. До малюнків Т.Г. Шевченко. А.Прахов. початок Щотижневий журнал «Пчела» 25.05. 1876. №16. С.7 Фотокопія.
6. Іл. 6. Шевченко Т. *Знай службу з оригінального рисунка Т.Г.Шевченка,* офорт. Репродукція в журналі. Замає центральну частину развороту.. Щотижневий журнал «Пчела» Художній відділ. До малюнків Т.Г. Шевченко. А.Прахов. закінчення. Щотижневий журнал «Пчела» 25.05. 1876. №16. С.8 Фотокопія.
7. Іл. 7. Київ. Панорама Свято-Троїцького Кирилівського монастиря. Вигляд на комплекс монастиря до зруйнування дзвіниці. Церква Святих Кирила та Афанасія Олександрійських — пам'ятка архітектури та монументального малярства XII, XVII, XIX століть. Фотографія близько 1900р. Автор невідомий
8. Іл.8 Фотографія. Іконостас Кирилівської Церкви, Київ.
9. Іл. 9. Врубель М. *Ікона. Богоматір з Невольям.* фрагмент 1885, цинк, олія, позолота. Кирилівська церква, Київ.
10. Іл.10 Врубель М. Голова жінки. Етюд до ікони «Богоматір з Немовлям» для іконостаса Кирилівської церкви. 1884, італійській олівець, папір. Нац. музей "Київська картинна галерея"

11. Іл. 11. Христос Пантократор. Мозаїка XIст. Архангели мозаїка XIIст.та олійний живопис. Реставраційні роботи М. Врубеля Центральный купол Софії Київської. Фото автора 27.09.2024
12. Іл. 12 Схема розміщення мозаїк та олійного живопису в центральному куполі Софії Київської, розміщена в музейному просторі. Фото автора
Фото автора 27.09.2024
13. Іл. 13. Врубель М, *Архангел (2)* згідно схеми, XIX ст., олійний живопис Центральный купол Софії Київської. Фото автора 27.09.2024
14. Іл. 14 . Мозаїка XI ст. Архангел (3) згідно схеми Центральный купол Софії Київської. Фото автора 27.09.2024.
15. Іл. 15 Врубель М, *Архангел (4)* згідно схеми, XIX ст., олійний живопис Центральный купол Софії Київської. Фото автора 27.09.2024
16. Іл. 16 Врубель М, *Архангел (5)* згідно схеми, XIX ст., олійний живопис Центральный купол Софії Київської. Фото автора 27.09.2024
17. Іл. 17 Прахов А. *Святий Захарія. Копія фрески XII ст.з Михайловського Золотоверхого собору в Києві 1888р.* ,полотно, олія. Фото автора, зроблено в експозиції музею Софія Київська. 27.09.2024р.
18. Іл 18. Прахов А. *Пророк Самуїл. Копія фрески XII ст.з Михайловського Золотоверхого собору в Києві 1888р.*, полотно, олія. Фото автора, зроблено в експозиції музею Софія Київська. 27.09.2024р.
19. Іл. 19 Прахов А., *Копія фрескового орнаменту XII ст. з Кирилівської церкви в Києві 1888р.*, полотно, олія. Фото автора, зроблено в експозиції музею Софія Київська. 27.09.2024р.
20. Іл. 20 Володимирський собор, Київ Фото 1890-х рр.
21. Іл. 21 Фотографія, зроблена в квартирі родини Прахових, Київ. *Зліва направо: Прахова Емілія Львовна, Мурашко Микола Іванович, Прахова Олена Адріанівна, Васнецов Віктор Михайлович, Прахов Адріан Вікторович, Олена Адріанівна (Льоля) Прахова, Прахов Микола Адріанович, Сведомський Павло Олександрович, Сведомський Олександр Олександрович 1890 р, з альбому родини Прахових,*

22. Іл 22. Прахов А. Ескіз решітки для Володимирського Собору рік не
вказано, чорнила, олівець, папір. Приватне зібрання
23. Іл. 23 Нестеров М. *Льоля Прахова, Київ 1894р.* акварель. папір
24. Іл 24 Прахов А. Західний фасад Успенського собору. 1886р. фотографія, м.
Володимир-Волинський) з альбому Прахова А.
25. Іл 25 Прахов А. м. *Володимир-Волинський Успенський собор, ХІІв., вид з
боку С. . 1886р.* фотографія, з альбому Прахова А., передано родиною до
Волинського краєзнавчого музею
26. Іл 26. Фотограф невідомий, м. *Володимир-Волинський Успенський собор*,
після реставрації приблизно 1900 р. Фотографія з відкритих джерел
27. Іл 27. Мурашко *Портрет А.В. Прахова 1904, полотно, олія, 129×128 см*
28. Іл.28. *Київська квартира професора Адріана Прахова.* Фотографія .
Приватне зібрання
29. Іл. 29. Мурашко О. *За п'яльцями. Портрет Єлени Прахової.* 1905, полотно,
олія, 107 х 108 см, НХМУ.
30. Іл.30 Врубель М. *Е. Л. Прахова за п'яльцями.* 1885–1886, папір, акварель,
графітний олівець, білило, лак Нац. музей "Київська картинна галерея"
31. Іл.31 Прахова О. *Плащаниця Головного Престолу Володимирського собору
в Києві.* За ескізом Васнецова В 1896—1897, оксамит, атлас, шовкові
нитки золоті, срібні ,нитки, художня гладь, фонди Києво-Печерського
історико-культурного заповідника.
32. Іл.32 Прахова О. *Іриси*, кін. 1890-х–рр, акварель, бронза, поштовий папір,
ЦДАМЛМ, Київ Фонд 1283 Котарбінський В.О.
33. Іл.33 Прахова О. *Іриси*, кін. 1890-х–рр, акварель, бронза, поштовий
конверт, ЦДАМЛМ, Київ Фонд 1283 Котарбінський В.О.
34. Іл.34 Прахова О. *Польові квіти*, кін. 1890-х–рр, акварель, бронза, поштовий
конверт, ЦДАМЛМ, Київ Фонд 1283 Котарбінський В.О.
35. Іл.35 Прахова О. *Фонтан у парку*, кін. 1890-х–рр, акварель, бронза,
поштовий конверт, ЦДАМЛМ, Київ Фонд 1283 Котарбінський В.О.

36. Іл.36 Родина Прахових. Зліва направо у першому ряду: Олена Адріанівна (Льоля) Прахова. Емілія Прахова, Анна Крюгер-Прахова. Стоять: Анна (Наніна) Прахова, Володимир Прахов, Микола Прахов, Юрій Прахов, Микола Адріанович Прахов, Адріан Прахов. 1927р., фотографія. родинний альбом Прахових.
37. Іл. 37 Прахов М. *Квіти у вазі*, рік не зазначено, папір, акварель, 62х54,1, Приватне зібрання
38. Іл. 38 Врубель М. *Букет квітів у блакитній вазі*, 1886-1887р, папір, акварель, графітний олівець, лак; 52,3х34,5,**Національний музей «Київська картинна галерея».**
39. Іл. 39 Прахов М. Казковий бор; 1900р. папір, акварель, 25х33,5, Приватне зібрання
40. Іл.40 Прахов М. *Пейзаж* рік не зазначено, папір, акварель, 34,8х47,6 см, Фонди НХМУ Грс 086
41. Іл. 41 Прахов М. *Соренто* 1903р. полотно, олія; 40х50 , приватне зібрання
42. Іл.42 Прахов М. Будинок рибалки. Капрі 1912р. полотно, олія; 40х50
43. Іл.43 Прахов М. «Нова Чорторія», Волинь 1902р полотно, олія; 32,3х21;
44. Іл.44 Прахов М. *Скелі в морі*. о.Капрі 1908р 1912р. полотно, олія; 47х40
45. Іл.45 Прахов М. . *Риби і скат*; Київ 1935р. 49,5х 67, папір, акварель
46. Іл. 46 Прахов М. *Спрут*, 1937р., папір, акварель; 48х66;
47. Іл. 47 Прахов М. *Омар*, Берлін 1914р. 24,5х33,5, папір, акварель;
48. Іл.48 Прахов М. *Краби*, Неаполь, рік не зазначен, 24,5х 33,5; папір, акварель;
49. Іл.49. Прахов М. *Рожеві риби*, Київ 1935р 65,5х 41;. папір, акварель;
50. Іл.50. Поленов В. *Портрет А.В.Прахова*, 1879, папір, олівець,
51. Іл. 51 Прахов Микола Адріанович фотографія (ЦДАМЛМ України), Фонд 227 справа 17
52. Іл. 52 Яблонська Т. *Прахов А.* нарис з альбому, 1953р., папір, олівець, ЦДАМЛМ України, Фонд 731 спр2.,

53. Іл. 53 Крюгер-Прахова А. *Портрет Н.А. Прахова*, 1946р., папір, пастель 49х34, приватне зібрання
54. Іл. 54 Крюгер-Прахова А. *Портрет Н.А. Прахова*, рік не зазначено полотно, олія, 53х79,5
55. Іл. 55. Крюгер-Прахова А. *Спящая кошка*, рік не зазначено, папір темно-сірого тону, вугілля, пастель, біліла, 29х43,8. Фонди НХМУ учні школи М.Мурашко, Гр 1800
56. Іл. 56. Крюгер-Прахова А. *Два единорога*, 1910-20-ті рр., папір, акварель, 19х28.5 см, приватне зібрання
57. Іл. 57. Крюгер-Прахова А. *Скачки*, 1910-20-ті рр., папір, акварель, 15,8 х 17,3 см, приватне зібрання
58. Іл. 58. Крюгер-Прахова А. *Северні олені*, 1910-20-ті рр., папір, акварель, 19,2х29,8 см, приватне зібрання
59. Іл. 59 Крюгер-Прахова А. *Портрет М.М. Прахова*, Київ, 1902р., папір, туш, 30х29см, приватне зібрання
60. Іл. 60 Крюгер-Прахова А. *Хлопчик та віслучок*, Капрі, 1908р полотно, олія 93х112, приватне зібрання
61. Іл. 61 Крюгер-Прахова А. *Брати* (Микола та Адріан Прахови), 1915р полотно, олія 94х96
62. Іл. 62. Крюгер-Прахова А. *Портрет доньки Льолі*, Київ, 1920-1923рр, полотно, олія 106х62,5, приватне зібрання .
63. Іл. 63. Крюгер-Прахова А. *Відпочинок*, полотно, олія, 97х62, приватне зібрання
64. Іл. 64. Крюгер-Прахова А. *Діти*, 1921-1923 рр, полотно, олія 106х94; приватне зібрання
65. Іл. 65., Крюгер-Прахова А. *Портрет сина* (М.Прахов), Київ, 1930-ті рр. полотно, олія 84х57; приватне зібрання
66. Іл. 66 Крюгер-Прахова А. *Портрет А.Ф. Крюгера*, Капрі, 1908р., полотно, олія 100х85, приватне зібрання

67. Іл. 67 Крюгер-Прахова А. *Голова лева*, Київ, 1899р. картон, пастель 54х47, приватне зібрання
68. Іл. 68 Крюгер-Прахова А. *Леви*, Київ, 1928р., папір, пастель 52х86, приватне зібрання
69. Іл. 69 Крюгер-Прахова А. *Вівці*, Київ, 1900-ті рр., полотно, олія 75х100; приватне зібрання
70. Іл. 70. Крюгер-Прахова А. *Білі ведмеді в київському зоопарку*, 1920-1949р. полотно, олія, 105х118, приватне зібрання
71. Іл. 71. Крюгер-Прахова А. *Другу Вике от семьи Праховых* (Портрет Віктора Некрасова), Київ до 1941р., полотно, олія, приватне зібрання. Напис на зворотному боці полотна рукою художника «Другу Вике от семьи Праховых» та «Портрет работы Анны Августовны Крюгер-Праховой». Наприкінці 1980-х початку 90-х реставрацію проводила Людмила Володимірівна Когут.
72. Іл. 72 Прахова О. *Автопортрет*, 1988, папір, акварель, 70х70см., приватне зібрання
73. Іл. 73 Прахова О. *Мороз Іванович»* 1984р обкладинка книги, Київ, видавництво Веселка
74. Іл. 74 Прахова О. *Жук малий і волохатий* 1991р., обкладинка книги, Київ, видавництво Веселка
75. Іл. 75 Прахова О. *Жук малий і волохатий*, 1991р. розворот книги, Київ, видавництво Веселка
76. Іл. 76. Прахова О. *Щедрий вечір*. 1992р, обкладинка Київ, видавництво «Грайлик».
77. Іл. 78 Іл.79-80 Прахова О. *Ілюстрації до вірша С.Я. Маршака «Ось такий неуважний»* 1986р., папір, туш, акварель, 42х29см
78. Іл. 78 Іл.79-80 Прахова О. *Ілюстрації до вірша С.Я. Маршака «Ось такий неуважний»* 1986р., папір, туш, акварель, 42х29см
79. Іл.79 Прахова О. *Ілюстрації до вірша С.Я. Маршака «Ось такий неуважний»* 1986р., папір, туш, акварель, 42х29см.

80. Іл.80 Прахова О. *Ілюстрації до вірша С.Я. Маршака «Ось такий неуважний»* 1986р.,папір,туш,акарель, 42х29см.
81. Іл. 81. Прахова О. Волинь. орієнтовно 1995р. літографія, 65х48 см .
82. Іл. 82. Прахова О. *Син* , 1974р., офорт 22,5х20,5см. Приватне зібрання
83. Іл.83. Мурашко О. *Мак, портрет Ольги Адріановни Прахової у маскарадному вбранні.* 1899р. полотно, олія, 143х97
84. Іл. 84. Прахова О. *Дівчина-мак. Літо.* 2010, папір, акварель, 100х70, приватне зібрання
85. Іл. 85. Прахова О. *Емілія, або графіті з Вубелем №1*, 1997 ,шовкодрук 70х90 см, приватне зібрання
86. Іл. 86. Прахова О. *Графіті №4*, 1997, шовкодрук,70х90см , приватне зібрання
87. Іл. 87. Прахова О. *Каліграфія*,1995, шовкодрук, 34х24см, приватне зібрання
88. Іл. 88. Прахова О. *Безкрайне узбережжя - Narva Joensuu 2*, 2005, папір, туш, 100х70 см. , приватне зібрання
89. Іл. 89. Прахова О. *Серія Aqua-Vita*, 2006, Полотно, акрил, 95х95 см
90. Іл. 90. Прахова О. *Спас*, 2009, Полотно, акрил, 170х140 см
91. Іл. 91. Гончаров М. *RocknRoll*, 2009, цифровий друк, 170х140 см, Колекція музею сучасного мистецтва України.
92. Іл. 92. Гончаров М. *Жовтень* 2012, цифровий друк 70х100
93. Іл. 93. Гончаров М. «Poster in my head»,.2013р Добірка постерів до персональної виставки
94. Іл. 94. Гончаров М. *Russia kills*,.2022р цифровий друк, 100х70
95. Іл. 95. Гончаров М. *Без назви* ,.2022р цифровий друк, 100х70
96. Іл. 96. Гончаров М. *Жизель* ,.2016р, афіша
97. Іл. 97. Гончаров М. *Покрова Св. Богородиці* ,.2015р, цифровий друк 100х70
98. Іл. 98. Гончаров М. *Українська весна* ,.2014р, цифровий друк 70х100
99. Іл. 99. Гончаров М. *Крим наш* ,.2016р, цифровий друк 100х70
100. Іл. 100. Гончаров М. *Олександр Мурашко* ,.2021р, цифровий друк 100х70

101. Іл. 101. Гончаров М. *Тіні забутих*, 1989 Папір, акварель, 80х40
102. Іл. 102. Гончаров М. Серія *Ляльки*, 1992 р. парір, туш, акварель 80х60
103. Іл. 103. Гончаров М. *Оранта* 1994 р. офорт, 80х60
104. Іл. 104. Гончаров М. *Двоє* 1996 р. літографія, 70х50
105. Іл. 105. Гончаров М. *Поцілунок* 2012 р. цифровий друк , 70х100
106. Іл. 106. Гончаров М. *Dream* 2022 р. цифровий друк , 70х100
107. Іл. 107. Гончаров М. *Без назви* 2021 р. цифровий друк ,100х70
108. Іл. 108 . Гончаров М. *Без назви* 2015 р, полотно, акрил нітролак ,120х80
109. Іл. 109. Гончаров М. *Чернівці* 2022 р. цифровий друк ,100х70
110. Іл. 110. Гончаров М. афіша до фільму режисерки ДарГай namdev bhau in search of silence, 2018р цифровий друк ,100х70
111. Іл. 111. Гончаров М. Без назви, 2014 р цифровий друк ,100х70
112. Іл. 112. Гончаров М. серія *All you need is love*, 2014 р цифровий друк, 100х70
113. Іл. 113. Гончаров М. серія *All you need is love*, 2022 р цифровий друк , 100х70
114. Іл. 114. Гончаров М. О. *Life is sp(h)ort*, 2012, Плакат, цифровий друк, 100х70
115. Іл. 115. Гончаров М. *love story* 2017, Плакат, цифровий друк, 100х70

ДОДАТОК В

ПРЕЛІК КНИЖОК «ВЕСЕЛКИ» З ІЛЮСТРАЦІЯМИ О.ПРАХОВОЇ 1976-1989РР. ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ ТИРАЖУ. Отримано у видавництві «Веселка»

1. Пушик С.Г. Маленьке шпаченя: вірші: для дошкіл. віку. – 1976р – 20с. тираж у 1976р - 108 000од.
2. Орлик А.І. Під квітучими шатами: оповідання для мол.шкіл. віку. – 1977р. – 120с. – 115000;
3. Яненко М.М. Подарунок гарпунера: оповідання для ст. дошкіл та мол шкіл віку. -1977 .- 24с. – 175000;
4. Губарець В.В. Співічий берег: вірші: для мол.шкіл віку. – 1978.- 28с. – 58000;
5. Граховський С.І. Лісова казка: дл мол шкіл віку/ Пер. з білорус. О.Новицького. – 1979.- 22с. – 48000;
6. Пархоменко О.І. Чайки віщують погоду: вірші: для мол.шкіл віку. – 1979.- 28с. – 108000;
7. Лось Є.Я. Сині дні: для дошкіл. та мол.шкіл віку/ Пер. з білорус.М.Сингаївського. – 1980.- 16с. – 108000;
8. Качан А.Л. Колос наливається: вірші: для ст.шкіл. та мол.шкіл віку. – 1981.- 16с. – 108000;
9. Чухліб В.В. Тарасикова знахідка: оповідання: для дошкіл віку. – 1980.- 24с. – 125000;
- 10.Носань С.Л. Сонячний ранок: оповідання: для мол.шкіл віку. – 1981.- 84с. – 65000;
- 11.Сенатович О.П. Сніговик: вірші: для дошкіл віку. – 1981.- 12с. – 75000;
- 12.Кудрявська Л.Б. Кто молчит за окном (рос.мовою): вірші. – 1983. – 12с. – 108000;
- 13.Одоевський В.Ф. Мороз Іванович (рос.мовою): казка – 1983.- 15с. – 800000;
- 14.Те саме 1982 . – 900000;
- 15.Те саме для мол.шкіл віку. – 1984.- 28с. – 350000;
- 16.Шкляо В.М. Шовковий дощик: оповідання. – 1984. – 16с. – 125000
- 17.Рубцов М.М. Ранок: вірші: для мол. та серед шкіл віку/ Пер. з рос. М.Левицького .- 1986.- 23с.- 68000;
- 18.Сингаївський М.Ф. Ластівоча вісна: вірші: для мол. та серед. шкіл. віку. – 1987. – 108000
- 19.Долженко С. Тропинка (рос.мовою): вірші для мол.шкіл віку. – 1988.- 24с. – 108000;
- 20.Забазнова Г. та ін. Окна нашего детства (рос. мовою): для дошкіл та мол.шкіл віку. – 1988.- 27с. – 75000;

21.Дергач Н.Г. на ін. Не піду з садка до дому: вірші: для дошкіл віку. – 1989.- 23с. – 125000.

Загальний наклад видань у видавництві «ВЕСЕЛКА» протягом 1976-1989рр.: 3 860 000 примірників.

ІНШІ ВИНАННЯ, ЯКІ ВДАЛОСЬ ЗНАЙТИ

1. Вірші Олесі Федорук або Барвісті Сонця. Київ. Логос. 1999р. - 32с. тираж 2000пр.
2. Щедрий вечір. Упорядник Єфремова Л.О. в-во Грайлик 1999р. 4 арк. 50000прим

Складнощі Книжкова палата не веде облік за художниками-ілюстраторами.